

PREMIUM E-JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Open Access Refereed e-Journal & Indexed
International Refereed Journal

2017 Aralık / December
Cilt / Vol: 1
Sayı / Issue: 1

ISSN
2687-5640

PREMIUM SOSYAL BİLİMLER E-DERGİSİ

Açık Erişim ve Dizinli e-Dergi

Uluslararası Hakemli Dergi

Bilim dünyasının değerli insanları,

(PEJOSS) Dergisi, 2017 yılında yayın hayatına başlamış uluslararası, hakemli e-dergidir. Ayrıca akademik yazı ve düşünce ile meşgul olan herkesin söz söyleyebileceği bir sosyal bilim platformudur. Sizlerin özverili çalışmaları ve desteği ile PEJOSS Dergisi'nin ilk sayısı ile huzurlarınızdayız. Göstermiş olduğunuz ilgi, değerli katılım ve katkılarınızdan dolayı minnettarız.

Akademik hayata bir nebze katkı sunmak üzere çıkmış olduğumuz bu yolculukta, PEJOSS ailesi olarak sizinle birlikte çalışmanın gurunu yaşamaktayız. Bu bağlamda bilim dünyasının siz değerli insanlarını yayın kurulu, danışma kurulu, hakem kurulu ve yazar olarak yanımızda görmek; ayrıca görüş ve önerilerinizle bizleri en mükemmelere ulaştırma noktasında yönlendirmeniz bizlere daha da güç katmaktadır. Bu bağlamda;

Kuruluş aşamasından bu yana PEJOSS ailesi mensubu olarak emek veren dergi yönetim kurulundaki değerli hocalarımıza,

Gerek yurt içi, gerekse yurtdışından bizleri kırmayarak, danışma, yayın ve hakem kurulunda yer alan ve uzmanlık alanları ile bizlere katkı sağlayan kıymetli hocalarımıza, talep ve önerileri ile sosyal bilimlerin farklı disiplinlerde görev yapan akademik camia mensubu tüm mesai arkadaşlarıma en içten teşekkürlerimi bir borç bilirim.

PEJOSS Dergisi olarak vereceğiniz her türlü destekten dolayı teşekkür eder, saygılar sunarım.

Doç. Dr. İhsan KALENEROĞLU
Editör

JENERİK / GENERIC PAGE

PREMIUM E-JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES (PEJOSS) uluslararası hakemli bir dergi olup yılda 1 kez yayınlanır.

PEJOSS Dergisi, sosyal bilimlerin her alanından yazı yayınlayan bir dergidir. Bu çerçevede özgün bilimsel makaleler, çeviriler, çeviri-yazılar, röportajlar, kitap, makale, sempozyum, panel ve bilimsel etkinlik tanıtma çalışmaları ile nekroloji metinleri yayınlar. Ayrıca, sunulduğu yer, toplantı ve tarihin kaydedilmesi ile başka bir yerde yayınlanmamış olması şartıyla sempozyum bildirileri de yayınlanabilir. Ancak bu yayının etkinliğinden kaynaklanması muhtemel herhangi bir sorunun sorumluluğu yazara aittir. Yayınlanması için PEJOSS Dergisi'ne gönderilen yazıların basım ve yayın hakları dergiye devredilmiş olur. Bu yazılar dergi yönetiminden izin alınmaksızın bir başka yayın organında yayınlanamaz, çoğaltılamaz ve kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

PEJOSS Dergisi, yayınlamış olduğu metinleri çeşitli mecralarda yayınlatabilir. PEJOSS Dergisi'ne gönderilmiş yazılardan kaynaklanması muhtemel herhangi bir yasal, hukuksal, ekonomik ve etik sorumluluk, söz konusu yazı yayınlanmış olsa bile yazarlarına aittir. Dergi herhangi bir yükümlülük kabul etmez.

PEJOSS Dergisi'nin yayım dili Türkçe olmakla birlikte İngilizce, Almanca, Fransızca, Arapça, Farsça vb. dillerden gelen yazılar da değerlendirmeye tabi tutulur ve hakemler tarafından yayımlanması uygun görüldüğü takdirde yayınlanır.

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ali AZAD	United Arab Emirates University / UNITED ARAB EMIRATES
Prof. Dr. Emmy INDRAYANI	Gunadarma University / ENDONEZYA
Prof. Dr. İsmail BAKAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Jayesh KUMAR	Indira Gandhi Institute of Development Research / INDIA
Prof. Dr. Marek GRUSZCZYNSKI	Warsaw School of Economics Warsaw / POLAND
Prof. Dr. Mbodja MOUGOUÉ	Wayne State University / USA
Prof. Dr. Mevlüt KARAKAYA	Gazi Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Milind SATHYE	University of Canberra / AUSTRALIA
Prof. Dr. Mohga BASSIM	Buckingham University / UNITED KINGDOM
Prof. Dr. Muhsin KAR	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Nor Asiah ABDULLAH	Multimedia University / MALAYSIA
Prof. Dr. Partha SARKAR	The University of Burdwan / INDIA
Prof. Dr. Recep KÖK	Dokuz Eylül Üniversitesi / TÜRKİYE

YAYIN KURULU / PUBLICATION BOARD

Prof. Dr. Adnan ÇELİK	Selçuk Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Haluk DUMAN	Aksaray Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Jayesh KUMAR	Indira Gandhi Institute of Development Research / INDIA
Prof. Dr. Marek GRUSZCZYNSKI	Warsaw School of Economics Warsaw / POLAND
Prof. Dr. Mbodja MOUGOUÉ	Wayne State University / USA
Prof. Dr. Milind SATHYE	University of Canberra / AUSTRALIA
Prof. Dr. Mohga BASSIM	Buckingham University / UNITED KINGDOM
Prof. Dr. Muhsin KAR	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mustafa TASLIYAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Nor Asiah ABDULLAH	Multimedia University / MALAYSIA
Prof. Dr. Partha SARKAR	The University of Burdwan / INDIA
Prof. Dr. Tahir AKGEMCI	Selçuk Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Morsheda HASSAN	Grambling State University / USA
Doç. Dr. Mücahit KAĞAN	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi / TÜRKİYE

İNDEKSLER / INDEXED & IN LISTED

Received / Makale Geliş: 01.10.2017
Published /Yayınlanma: 15.12.2017

Araştırma Makalesi / Research Article

Citation: Sekili, E. (2017). Fettahoğulları Aşireti. *Premium e-Journal of Social Sciences (PEJOSS)*, 1(1),09-30.

Emine SEKİLİ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Ana Bilim Lisans Mezunlu, Kahramanmaraş / TÜRKİYE

FETTAHOĞULLARI AŞİRETİ¹

ÖZET

Bu çalışmada Fettahoğulları aşireti hakkında, geçmişten günümüze hayatları, yaşadıkları yerler, uğraştıkları işler, aileye mensup kişiler hakkında bilgiler vermeye çalışılmıştır.

Zira günümüze kadar Fettahoğulları hakkında geniş çaplı bir araştırma yapılmamıştır. Çalışmada arşiv belgelerine ve konu hakkında daha önce yapılmış çalışmalara ulaşılmaya çalışılmış, internet ortamında araştırma yapılmış ve aile mensuplarıyla birebir görüşmeler yaparak bilgiler toplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fettahoğulları, Aşiret, Göç.

FETTAHOĞULLARI TRIBE

ABSTRACT

In this study, it has been tried to give information about Fettahoğulları tribe about their lives of the past, the places they have lived in, the works they are dealing with, the people who belong to the family.

In fact there has not been a large-scale research on Fettahoğulları until today. In the study, archival documents and previous studies on the subject were tried to be reached, research was done on the internet, and in order to collect relevant data, one-to-one interviews were made with family members.

Keywords: Fettahoğulları, Tribe, Refugee.

1. GİRİŞ

Bu çalışmada aşiret kavramının genel ve ortak tanımları ile tanımsal farklılıkları, aşiretleri meydana getiren unsurlar, aşiretlerin statü ile siyasi ve sosyal yapılarının Osmanlı Devleti'ndeki yeri, devlet siyasetinde aşiretin yeri ve önemi üzerinde durulmuştur. Fettahoğulları aşiretinin Türkiye toprakları üzerinde il ve ilçeler bazında hangi bölgelere dağıldığını, aşiretin Osmanlı döneminde statüsü, sosyal yapısı, Cumhuriyet döneminde Kurtuluş Savaşı sırasında Kuva-i Milliye hareketine katılım ve katkıları üzerinde durularak anlatılmıştır.

Osmanlı döneminde nerede yaşadıkları hakkında yapılan araştırmalar neticesinde; Fettahoğulları'nın Kahramanmaraş, Kayseri, Osmaniye, Rize, Trabzon, İstanbul, Antalya, Şanlıurfa - Siverek ilçesinde ve ülkemizin diğer birçok yerinde yaşam sürdürdükleri görülmektedir.

¹ Bu çalışma Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Ana Bilim Dalında Dr. Öğr. Üyesi Yaşar ARSLANYÜREK danışmanlığında lisans mezuniyet tezi olarak hazırlanan çalışmanın özeti şeklindedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Aşiret

Aşiret; kabile, boy veya klan kelimeleriyle anılan ve genellikle sosyal, siyasi bazen de ekonomik temelleri olan, dil bilimciler tarafından aşıra veya eşir olarak da belirtilen bir kavramdır. Literatürde bu kelimenin Arapçadaki aşire kelimesinden türediği ve topluluk anlamına geldiği kabul edilen bir gerçektir. Kamus-i Türkî’de ise aşiret; bir asıldan çıkmış, birlikte yaşayan ve birlikte konup göçen topluluk veya oymak biçiminde tanımlanmıştır.² Bunun yanında Cevdet Türkay aşireti, boy, oymak ve cemaatle de ilişkilendirmektedir.³ Selahattin Çetiner, aşireti tanımlarken; aynı soydan gelen ailelerin ve kabilelerin, bir reisin başkanlığında ve ortak bir sosyal düzen içinde, aynı bölgede toplu olarak yaşamlarını sürdürmelerine dikkat çekmektedir. Aşiretler oba, mezra, dam, zom, ağıl, çadır, çiftlik diye isimlendirdikleri köy altı mekânlarda ya da köy ve şehirlerde yaşarlar ve tayfa, aile, kabile, küçük aşiretler gibi toplulukların birleşmesinden de oluşur.⁴ Aşiretin anlamı konusunda İsmail Beşikçi:⁵ “Aşiret daha ziyade evlenme yoluyla ile meydana getirilen akrabalıkların yani hısımlıkların bütünüdür. Aşiret, kabilelerin birleşmesinden meydana gelir” diyerek aşiretin tanımlanmasında akrabalık ile kabileye değinmiştir. Lale Yalçın ise sülalelere ve aşiretin bölümlerine mensup olan insanların toplamına aşiret⁶ adını vermiştir. Lale Yalçın, aşiret tanımında yanlışa düştüğü bir nokta sülale kelimesinin bölgede sahip olduğu anlamındadır. Çünkü sülalenin anlamı bir nevi aşirettir, sülale şehirli halkın aşiret için kullandığı eş anlamlı sözcüklerinden biridir.

Ülkemizde aşiret deyince sadece Doğu’ya özgü bir kavram olması akla gelse de ülkenin her kesiminde Kayı, Özbek, Kıpçak, Abdal, Tahtacı vesaire isimler altında birçok aşiretler yer almaktadır. Türkçede yaygın olarak göçebe unsurlar için kullanılmış olan bu kelime, özellikle Osmanlılar döneminde boyun altında, cemaatin üstünde bir topluluğa ad olmuştur. Osmanlı kanunname ve belgelerinde genel olarak konar-göçer veya yörük olarak kaydedilen teşekküller, yukarıdan aşağıya bir sıraya göre, boy (kabile, taife), aşiret, cemaat, oymak, mahalle, oba(aile) şeklinde bölümlere ayrılmıştır. Orhan Türkdoğan, daha sonra bazı aşiretlerin kısmen yerleşik hayata geçmesi ile yukarıdaki tanımlama içerisine yarı göçebe ve tarıma bağlı toplulukları da katmamız gerektiğini⁷ ifade etmektedir.

2.2. Aşiretleri Meydana Getiren Unsurlar

2.2.1. Mal

Aşireti oluşturan Mal, Farsça veya Kürtçede kullanıldığı ve aşiretin meydana gelmesinde en küçük yapı taşı olan aile anlamına geldiği ifade edilir. Ziya Gökalp ise bu kavramın Türk sosyolojisindeki yerini Akev olarak değerlendirir. Aile kastedilirken bunun anne, baba, çocuklar, dede ve amcaları kapsayan geniş bir çerçevede olmasına dikkat edilmesi gerekir. Lale Yalçın-Heckmann, Hakkâri’deki aşiret ve akrabalık ilişkileri üzerine yapmış olduğu alan araştırmasında mal terimini antropoloji literatüründeki klan teriminin yerine kullanıldığını⁸ ifade etmektedir. Malı, sülale anlamında da kullananlar vardır.⁹

² ÖZER, A. (2003), Doğu’da Aşiret Düzeni ve Brukanlar, İstanbul: Elips Kitap s. 7.

³ TÜRKAY, C. (2001), Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu’nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler, İstanbul: İşaret Yayınları. s. 17

⁴ ÇETİNER, S. (2003), Sorunlarıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu Gerçeği, Ankara: TSK Mehmetçik Yayını, s. 99

⁵ BEŞİKÇİ, İ. (1969), Doğu’da Değişim ve Yapısal Sorunlar (Göçebe Alikan Aşireti), Ankara: Doğan Kitapevi., s. 68-69

⁶ AKPINAR, A & Rogan, E. L. (2001), Aşiret Mektep Devlet, Osmanlı Devleti’nde Aşiret Mektebi, İstanbul: Aram Yayınları., s. 15

⁷ TÜRKDOĞAN, O. (1987), Doğu Anadolu’nun Sosyal Yapısı, İstanbul: Timaş Yayınları. s. 19.

⁸ HECKMANN, L. Y. (2006), Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri, (Çev: Gülhen Erkaya), İstanbul: İletişim Yayınları., s. 134

⁹ TEKİN, F. (2005), Hakkâri Örneğinde Aşiret, Cemaat ve Akrabalık Örüntülerinin Modernleşme ve Kırsal Çözümle Sürecindeki Siyasal ve Toplumsal Sonuçları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya., s. 7.

2.2.2. Malbat

Aşiret kavramında önemli olan ikinci kavram Malbat veya Kol'dur. Malbat, her biri beş göbek olan birden fazla malın birleşmesinden meydana gelen topluluğa denir. Bir Mal'ın, Malbat düzeyine yükselmesi için ortalama 100 yılın geçmesi gerekir. Zira her bir göbek aşiretlerin hesabı ile 20 yıla tekabül eder.¹⁰ Bu kavramın sosyolojik olarak Türkçe'de kullanımı ise Orhan Türkdoğan'ın Güneydoğu Kimliği adlı eserinde Kol olarak yerini almaktadır.¹¹

2.2.3. Kabile

Aşiret kavramı çerçevesinde kolların birleşmesiyle kabile meydana gelmektedir. Kabile, tanım itibarıyla Malbat'ların birleşmesiyle daha geniş bir topluluk ismine verilir. Örneğin, Şanlıurfa yöresinde yaşayan Düğer Aşireti birçok kabilenin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Bu aşiret, Sergevri, Lebentçiler, Billiyle, Habiye ve Karayiler gibi kabilelerin birleşmesi sonucu Düğer Aşireti ismini almıştır. Nihai olarak kabileler de birleşerek aşireti meydana getirmiştir.

Genellikle, en güçlü kabile reisi etrafında toplanan kabileler de aşiretleri oluşturur. Aşiret yapılanmasında, güçlü bir öndere bağlı olmak yanında; aşiret içi yazılı olmayan çok katı kurallar vardır.¹²

2.3. Aşiretlerde Sosyal Örgütlenme

Aşiretler siyasi ve idari birlikler olarak görülürler. Aşiret örgütlenmesinde, aşiret ağalarından ya da reislerinden en sıradan aşiretliye kadar uzanan hiyerarşik bir yapılanma söz konusudur. Akrabalık ilişkilerinin çok sıkı olması ile hiyerarşik yapının işler olması aşireti disipline eder. Aşiret mensuplarının günlük yaşamlarında bu disipline uyduklarını gözlemlemek mümkündür. Ancak, aşiret mensupları iç ilişkilerinde bu disipline sıkı sıkıya bağlıyken dış ilişkilerde (aşiret dışında) fazla bağlı değildirler. Aşiret ideolojisine göre, aşiret mensuplarının hiyerarşik düzeni kabul etmeleri ve ona saygı duymaları gerekir. Çünkü ancak hiyerarşik düzenin benimsenmesiyle, aşireti ilgilendiren herhangi bir konuda alınan kararlar uygulamaya geçirilebilir. Aşiretle ilgili kararlar, aşiret reisinin, aşiretin önde gelenleriyle yaptığı istişare sonucu alınır.

2.4. Aşiret Reisinin Görevleri

Bir aşiret ağası hangi yolla yönetime gelirse gelsin aşiret içerisindeki liderliğini ve saygınlığını devam ettirmek için bazı görevleri yerine getirmek zorundadır. Bu görevleri kısaca şöyle sıralayabiliriz: Aşiretin diğer aşiretlere karşı toprak bütünlüğünü korumak, can ve mal güvenliğini sağlamak, aşiret içerisinde huzuru, düzeni, hukuku sağlamak ve ihtilafları çözmek, aşiret ile komşu aşiretler veyahut hükümet ile ilişkileri düzenlemek, komşu aşiretler arasında çıkan ihtilafları çözmek için hakemlik yapmak, konukları ağırlamak vb. Bunlar arasında en önemli olanını kendi aşiret birliğini korumak olduğunu söyleyebiliriz.

2.5. Aşiretlerin Sınıflandırılması

Aşiretlerle ilgili farklı sınıflamaların yapıldığı görülmektedir. Bu konuda kapsamlı bir araştırma yapan Gökalp'e göre, Araplar, Türkler, Yörükler ve Kürtlerde aşiretlerin ne şekilde sınıflandırıldığı Tablo 1'de verilmiştir.

¹⁰ URL1

¹¹ TÜRKDOĞAN, O. (1998), Güneydoğu Kimliği (Aşiret-Kültür ve İnsan), İstanbul: Alfa Yayınları., s. 21

¹² IZADY, R. M. (2007), Bir El Kitabı, Kürtler, Çev.: Cemal Atıla, İstanbul: Doz Yayınları, s. 171

Tablo: 1 Aşiretlerin Çeşitli Şekillerde Sınıflandırılması

Araplar	Türkler	Yörükler	Kürtler
Kavim	Uruk	Aşiret	Kol
Şa'b	İl	Kabile	Aşiret
Kabile	Boy	Sülale	Kabile
Amare	Bölük	Mahalle	Tarife
Batın	Tire	Oba	Oba
Semiye	Yarım Tire	Aile	Zom
Fasile	Soy	Yok	Çadır
Aile	Ocak	Yok	Aile
Al-iyal	Ayal	Yok	Yok

Özer'in Burukan aşireti üzerinde yapmış olduğu araştırma da Gökalp'in sınıflandırmasıyla örtüşmektedir. Özer aşiretlerin sosyal örgütlenmesi hususunda hanedan (aile), çadır, zom, oba, tayfa, kabile ve aşiret sınıflamasından bahsetmektedir. Bu sınıflamada birçok ailenin bir araya gelmesiyle "zom" oluşmaktadır. Birkaç zom'un bir araya helmesiyle oba, obalar kabileyi, kabileler de birleşerek aşireti meydana getirmektedirler.

2.6. Osmanlı Döneminde Aşiret

Osmanlı Devleti sınırları dahilinde yaşayan Türk aşiretlerinin, Anadolu'nun fethiyle birlikte Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden Türk boylarının birer kolu oldukları bilinen bir gerçektir. Yüzyıllarca süren bu göç hareketiyle beraber muhtelif Türk boy ve aşiretleri, Anadolu'nun Türkleşmesini sağlamışlardır. Türk konar-göçer toplulukları ve bu bağlamda Aşiretleri etraflıca inceleyebilmek, Türklerin Anadolu'ya gelip buraları yurt tutmaları sürecini ortaya koymakla mümkündür.¹³

Anadolu'ya Türk akınları özellikle, Doğu Anadolu ile Kafkasya'da yurt tutma çabaları İslamiyet'ten çok daha eski tarihlere kadar iner. Kafkasya üzerinden Azerbaycan ve Anadolu'ya yapılan diğer bir Türk akını da Hun Türklerinin 395 tarihli Anadolu seferidir. 398 senesinde Anadolu'ya ikinci bir Hun seferi gerçekleşmiştir ve ikinci büyük göç dalgası 466 tarihlerinde meydana gelmiştir. Avrupa Hunlarına bağlı Ağaçeri Türk boyları Azerbaycan ve Doğu Anadolu'ya yerleştiler. Abbasi halifesi Mehdi, hilafeti döneminde (775-785) Horasan şehirlerinin halkından olan İranlı ve Türklerden pek çok ahaliyi Anadolu'ya göndermiştir. Gerek bu suretle gerekse kendi isteği ile gelen Türkler Tarsus, Misis, Adana, Maraş, Malatya, Diyarbakır, Silvan (Meyyairikin), Ahlat, Malazgirt ve Erzurum şehirlerine yerleştiler. Bu suretle Anadolu'nun güney ve doğu bölgeleri kısmen de olsa Maveraunnehir Türkleri tarafından iskan olunmuştur. XII. yüzyılın birinci yarısında Maveraunnehir'de iki kalabalık göçebe topluluk olan Oğuzlar ve Karluklar yaşıyordu. Bundan sonra da özellikle Horasan ve Türkistan'dan sürekli olarak Türk göçleri devam etmiştir. Böylece, Anadolu'nun doğu ve güney bölgelerinde hiçbir zaman Türk nüfusu azalmamıştır. Bu dönemden itibaren Türk komutanlar iki asır boyunca Bizans İmparatorluğu'nun hakimiyetinde bulunan Orta Anadolu'ya sürekli olarak akınlarda bulunmuş ancak Anadolu'nun kesin olarak Türkleşmesi Selçuklular döneminde olmuştur. Selçuklu sultanı Sancar'ın 1141 yılında Karahitaylar'a karşı Katvan'da giriştiği bir meydan muharebesinde mağlup olması üzerine Türkistan Karahitayların eline geçti. Buradaki Oğuz Türkleri Horasan, Afganistan İran, Irak ve Azerbaycan taraflarına, nihayet Anadolu'ya doğru ilerlediler. Türk boylarının, Türkistan'dan Anadolu ve diğer İslam ülkelerine akın etmelerinin bir nedeni de XIII. asrın başlarında meydana gelen Moğol istilasıdır. Bu dönemde

¹³ SÖYLEMEZ, F. (2007), Osmanlı Devletinde Aşiret Yönetimi: Rişvan Aşireti Örneği, İstanbul: Kitabevi Yayınları, s.18

Maveraünnehir, Horasan ve Azerbaycan'da yaşayan Türkmenler de Moğol istilasının önünden kaçarak Anadolu'ya geldiler.

Büyük bir Türkmen kitlesi 1185 yılında Güneydoğu Anadolu'ya gelip yerleşmişti. Bu Türkmenler genellikle Musul, Rakka ve Urfa dolaylarında kışlamakta idiler. Bunlar, bu bölgeye Horasan'dan gelmişlerdi. Harzemşahlar'dan Sultan Şah, 1173 yılında Oğuzların yoğun olarak meskün bulunduğu Serahs'ı ele geçirmesi üzerine Merv ve Serahs bölgesinde kalabalık halde yaşayan Oğuzlar dağılmışlardı. İşte Güneydoğu Anadolu'daki bu Türkmenler, dağılan Horasan Oğuzlarının bir koludur.

Osmanlı toplum yapısı içerisinde aşiretlerin kimliği ve yerleşim biçimleri üzerinde az da olsa önemli araştırmalara rastlanmaktadır. Bunlardan 1478 yılında yazar EbûBekr-i Tihriânî tarafından kaleme alınmış olan “Kitab-ı Diyarbekriyye” adlı eser esas itibariyle Akkoyunlu tarihini anlatmaktadır. Esasta Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun 15. yüzyıldaki kavmi durumu hakkında önemli bilgiler yer almaktadır. Bu eser sayesinde adı geçen yörelerin 15. yüzyıldaki tarihi coğrafyası da çizilebilmektedir.

Osmanlı döneminde aşiretler sosyolojik bir olgu olarak göz önüne alınmış ve konu bütünlüğü ile kanunnamelerde de geçmiştir. Osmanlı kanunnameleri sosyal tarihimiz ve kültür sistemlerimiz hakkında ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. Kaynak olarak tapu tahrir defterleri, maliyeden müdevver defterler ve mühimme defterleri gibi çok yönlü belgeler kullanılmıştır. Özellikle tapu tahrir defterleri, Murat dönemine kadar Osmanlı ülkesinde bulunan köyler, mezralar ve yaylak kışlak gibi kuruluşların dökümünü kapsamaktadır.

Geleneksel Osmanlı düzeninde ekonomik anlamda bey ve ağa niteliğindeki kişilerin düzenin yapısını etkilemedikleri görülmektedir. Bey ve ağaların gelişmiş şekli olan feodalitenin Avrupa'da egemen olduğu bir dönemde Osmanlı Devletinin bu özelliği, onun ileriliğinin temelini oluşturmuştur. Eşitliğin, adaletin ve ilerlemenin en büyük engeli olan feodalite uzun süre Osmanlı'da yerleşmemiştir. Ağalık ve beylik sisteminin Osmanlıda ortaya çıkışının en önemli tetikleyicisi ise Celâli İsyanları olmuştur. Hepsinin sahip olduğu ortak özellik; servetlerini toprağa yönelterek mevcut mülkiyetin sağladığı kuvvettir. Bu durum, toprak mülkiyeti düzeninde değişimleri de beraberinde getirmiştir. Toprak mülkiyetindeki değişim ve Osmanlı'nın yaşanan isyanlarla otoritesinin zayıflaması zamanla ağaların ve beylerin devletin yerini alması ile sonuçlanmıştır.

3. FETTAHOĞULLARI AŞİRETİ

Fettah; hüküm veren, kapıları açıp yardım eden, zafer ve fetih lütfeden ve varlıklara suretler giydiren gibi manalara gelir.

Fettahoğulları Aşireti'nin 592 yıllık tarihi genellikle kökeni babadan oğula aktarılan birtakım rivayetlere ve bazı yazılı kaynaklara dayanmaktan öte gidememiştir. Bunun nedeni de bugüne kadar ciddi bir araştırma yapılmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Bugüne kadar Osmanlı arşivlerinde tasnifi yapılan evraklar içerisinde Abdulfettahoğulları Fettahoğulları, Fettahlı aşireti, Fettah Zade gibi çeşitli isimler ve ifadeler, aile hakkında bize önemli bilgiler vermektedir. Osmanlı arşiv kaynaklı Maraş tapu-tahrir defterleri, fermanlar, hüccet-i irade, sancak, beylik beratları, tapu nüfus kayıtları, silsilename belgeleriyle Osmaniye vilayeti Bahçe, Hasan beyli, Düziçi(Haruniye), Maraş Helete yörelerinde yaşayan Fettahoğulları ailesinin 600 yıla kadar olan bu bölgedeki tarihini incelemek mümkündür.

Başbakanlık Osmanlı arşivindeki defter tasnifleri arasında müstakil olarak cemaatler ve yapılan iskanlar hakkında verilen hükümlerin kaydedilmiş olduğu defterler bulunmaktadır. Bu defterlerde aşiretlerin içtimai teşkilatları, iktisadi faaliyetleri, idarecilerin adları, yaylak kışlak mahalleleri ve

ziyaret yaptıkları yerler ayrı ayrı incelenebilmektedir. Örneğin; Zülkadriye cemaatleri içerisinde Bulanıklı cemaati adı altında Abdulfettah oğlu Süleyman, Ömer ve Mustafa isimlerine rastlanılmaktadır. Bu kayıt incelendiğinde Zülkadriye cemaatlerinin İsyan etmesi sonucu 22 cemaatten 50.000 kuruş ücret almaya karar verilmiş, bu ücretten de 500 kuruş Bulanıklı cemaatinden Abdulfettah oğullarının hissesine düştüğü görülmektedir. Bu da bize 1707 yılında Bulanıklı cemaatinin bir kolunun ifraz da adlandırılan bölgede yerleşik bir halde yaşadığını göstermektedir. 1563 yılına ait Maraş Tahrir defterlerine göre de bölgenin birçok yerinde Bulanıklı cemaatinin bir kısmının yerleşik, bir kısmının da bölgede dışlayarak Ziraat yaptıklarını görmekteyiz.¹⁴

1922 yılı Of doğumlu Aziz Hacı Fettahoğlu, 1899 doğumlu akrabası Ahmet Hacı Fettahoğlu'ndan Osmanlıca yazılı bir köken defteri bulur. Aynı defter 1920'li yılların sonlarında latin harflerine de çevrilir. 1996 yılında "Silsilename" adıyla bastırılır. Aynı kitaptan elde ettiğimiz bilgilere göre 1920 ve 30'lu yıllarda bir araya gelerek ataları hakkında bilgiler veren Fettahlı'nın yaşlı insanların ortak görüşü "Biz Göktürk aşiretindeniz" düşüncesidir. Bu görüşlerin ışığında Fettahlı ailesinin eski Göktürk Devleti kuran Aşina ailesi olduğunu söylemek mümkündür.

Fettahoğulları ailesinden Memiş Ağa isimli bir araştırmacı 1834 yılında yazmış olduğu silsilenamesinde şöyle diyor: "Geçmiş ecdadımız Kûfe şehrinde göç etmişlerdir. Asılları Göktürk aşiretindedir." Göktürk Devleti'ni kuran Aşina (Kurt) ailesi M.S 552-750 arasında Orta Asya'da yaşamış olup, 750 yılında Uygurların öncülük yaptığı diğer Türk kabilelerinin saldırıları sonucu Orta Asya'yı Türkmenlerle birlikte terk ederek Irak'ın Kûfe şehrine gelip yerleşiyorlar. Burada İslamiyet'i kabul eden Aşina ailesi Abdulfettahoğulları adını alıyor.

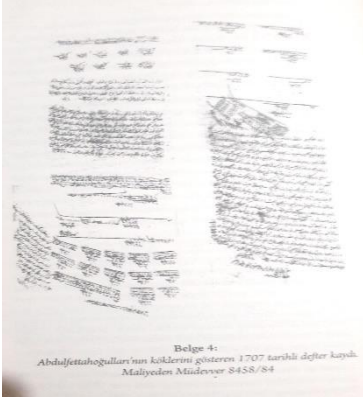
Fettahoğulları ailesi ile ilgili olarak araştırmalar yapan Cezmi Yurtsever de ailenin soyunun Göktürk hanedanından geldiğinin kesin olduğunun altını çiziyor. Yurtsever: "Göktürk Devleti'ni kuran Aşina ailesi M.S 750 yılında baskınlar sonucunda Orta Asya'yı terk ederler. Buradan Kûfe'ye gelip İslamiyet'i kabul etmişler ve isimleri Abdulfettahoğulları olarak değişmiştir. Daha sonra aile buradan Van üzerinden Anadolu'ya gelip yerleşir. Anadolu'dan da değişik yerlere dağılırlar. Trabzon'a yerleşen Hacı Fettahoğlu'nun soyundan gelenlere Kurt İbrahim Ağa denilmektedir. Ailenin "Kurt" unvanı taşıması 14. yüzyılda Osmanlı'nın Trabzon'u alması ve o yöreye yerleşen Fettahlıların taşıdığı soy şöhretidir. Yine 14. ve 15. yüzyıllarda Adana ile Maraş arasında stratejik önemi olan Gavur dağı vadilerine arasında bulunan yöreye yerleşen Fettahlı beylerinin özellikle Bahçe'de bulunan mezar taşları üzerlerindeki süslemelerin Orhun Anıtları'ndakine benzerliği dikkat çekicidir. Osmanlı Devleti adına Adana valisinin hazırladığı Çukurova'nın güvenliğini esas alan fermana imza atan aşiret beyleri arasında Gavur Dağı Ayanı Fettah Bey'in de adı geçer. (1828 yılı Osmanlı Arşivi Hattı Humayun Serisinden) .

Kûfe'ye yerleşen Abdulfettahoğulları daha sonra Anadolu'ya göç edip, Van'a yerleşirler. Göç ile birlikte isimleri de Fettahoğulları olarak değişir. Van'a yerleşen aile burada güçlü beylerin (Bedirhanogulları) baskılarına dayanamayarak Anadolu'nun dört bir yanına dağılır. Aileden kalabalık bir kol Trabzon tarafına gidip Of ve Vakfikebir yöresine yerleşir. Diğer bir grup ise Maraş'a gelir. Burada Dulkadiroğullarının yanındaki Helete bölgesine yerleşirler. Maraş'ın Osmanlıya bağlanmasından sonra Helete'deki aileden kopan bir parça Adana-Maraş-Halep kervan yolunun kavşağındaki Bahçe'ye yerleşir. Van'dan ayrılan Fettahoğullarından üçüncü grup ise Siverek, Mardin ve Diyarbakır yöresine yerleşir.

¹⁴Mehmet Akif Terzi Gavurdağının Bulanık Tarihindeki Sır Perdesi Doğu Kütüphanesi İstanbul ,2010, s5, 69,71

Türk kaynakları ve yabancı kaynaklı eserlerde ailenin izlerine rastlamak mümkün. Mesela Fransız kaynaklarındaki Türk Beyliklerini anlatan eserde anlatılan bilgilere göre ailenin kökleri Oğuz boyuna dayanıyor. Aynı kaynaklara göre 1337 yılında Maraş Elbistan dolaylarında bir beylik kurmuşlar. Elbistan' dan sonra Maraş başkentleri olmuş. Kuruluşundan itibaren 62 yıl Mısır, Suriye, Memluk İmparatorluğu'na, 117 yıl da Osmanlı'ya bağlı kalmışlar. Fatih'in Trabzon'u alması ile Fettahoğulları'nın ataları buralara yerleştirilmiş. Türk beylikleri olan Dulkadiroğulları ve Ramazanoğulları ile komşu olmuş, Osmanlı İmparatorluğu'na kız vererek akrabalık kurmuşlar. Ailenin şeceresi 1836'ya kadar kayıtlıdır. Kaynak olarak belirtilen bilgiler arasında tam bağlantı sağlanamamıştır. Bu durum zaten araştırmayı yapanlar tarafından da "Tarihler ile anlatılan bazı olayların yakıştırıldığı veya tercüme eden tarafından bağlantı kurulamadığı" notu düşülerek açıklanmıştır.

Fettahlı aşireti ile ilgili araştırmalarımızda öncelikle Orta Asya'dan çıkıp, Oğuzlar / Türkmenler arasında göç yaparak Irak'a geldikleri, Küfe şehrine yerleşerek burada bir müddet yaşadıkları ve İslamiyete geçtikleri yönünde rivayetten anlatılan bilgilerin yanında, Osmanlı Devleti'nin İskan Siyaseti doğrultusunda ülkenin değişik yerlerine yerleştirilen ailenin çeşitli kollarından bazılarının Trabzon civarına, bazılarının Siverek tarafına gönderildiği, bir kısmının da Maraş bölgesinde kaldıkları görülmektedir. Adana Düziçi (Haruniye), Bahçe, Osmaniye, Hasanbeyli, Antalya, Trabzon Vakfikebir ile Bayburt'un Yaz Yurdu Köyü'nde Fettahoğulları ile alakalı tarihi izlere rastlanır.

Resim 1. Abdulfettahoğullarının Köklerini Gösteren Tarihli Belge Kaydı.¹⁵

Resim 2. Fettahlı Aşiret Reislerinin Kullandığı Mühür 1707

Kaynak: (Maliyeden Müdevver 84587/84)

Fettahlı'nın Küfe'ye yerleşmesi muhtemelen Selçuklular zamanında olmuştur. Fettahlı aşireti 14.-16. yüzyıllarda Diyarbakır yöresinde bulunuyordu. Burada Cizre Hükümdarı ve bütün Güneydoğu'daki aşiretler ve halk üzerinde söz sahibi olan Bedirhan beyleri ile anlaşamadılar. Osmanlı yönetimi Yavuz ve Kanuni döneminde Fettahlı'yı bir müddet Van yöresinde iskan etti. İran'dan gelecek saldırıları önlemek, Doğu Anadolu'nun Türk kontrolünde kalmasını sağlamak için 1600'lü yıllar ve sonrası Osmanlı'nın sosyal bunalımlar yaşadığı bir dönemdi Fettahlı aşireti üç bölgeye dağıldı.

1. Siverek'in Ölümağaç mezrası ve Samsat taraflarına.
2. Van'dan ayrılan bir başka Fettahlı kolu da Rumların yoğun olarak yaşadığı Trabzon'un Of nahiyesine yerleşti. Buranın Türkleşmesinde önemli rol oynamış ve zamanla Trabzon, Vakfikebir

¹⁵ TERZİ, M. A. (2010), Gavurdağının Bulanık Tarihindeki Sir Perdesi, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yay. s.71

yöresine dağılmışlardır. 1600'lerden sonra Of yöresi Ayanları (derebeyleri) olarak görev yaparlar. Günümüzde de aynı yörede izlerine rastlanan Hacı Fettahzadeler, Kaldırımoğulları aileleri Trabzon yöresi Fettahlı'sıdır.

3. 1600'lü yıllarda kalabalık bir grup Maraş yöresine gelmiş ve Bayazıt beylerinin himayesine girmişlerdir. 1689 yılında Maraşlı Bayazıt beylerinden Kalender Ağa ile Heleteler Beyi Mirza Ali'nin devlete yardımcı olması istenir. Helete o yıllarda Fettahlı'nın yerleşim yeridir. Ve aynı yıl bir başka Fettahlı Beyi olarak Payas taraflarında tüfenkli adamlarıyla Yusuf Ağa oğlu Abdülfettah Ağa'dan devlete asker göndermesi, yörenin güvenliğine yardımcı olması istenmiştir.

3.1. Siverek-Samsat Civarında Fettahoğulları

Fettahlılar, Osmanlı Devletinin iskan politikası ile Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yerleştirilmiş ve genellikle yönetici sınıfına mensup bir aşiret yada aile olarak bilinmektedirler. Siverek bölgesine de bu ailenin yerleştirildiği halen ellerinde mevcut bulunan belge ve fermanlardan da açıkça anlaşılmaktadır. Hicri 1144 tarihli belgede Fettahlıların aynı zamanda Mutasarrıflık yapan Diyarbakır Alay Beyi Abdülfettahzade Mehmet'in Siverek ve Samsat bölgelerinde Malikane (kayıtlı hayat şartı ile tasarruf) sahibi oldukları belirtiliyor. O dönemdeki Ordu ve toprak sistemi gereği elindeki toprakla orantılı olarak seferde Bağdat muhafızı Vezir Ahmet Paşa komutasında 1000 tımar askeri ile hazır olduğu belirtilmektedir.

Yine belgelerden anlaşıldığı gibi bölgedeki diğer aşiretler ve toprağı işleyen halkla aralarındaki anlaşmazlıklar zaman zaman darsaadete (İstanbul'a) şikayet konusu olmuş ve sultan tarafından ikaz edilmişlerdir. Osmanlı devletinin iskan politikaları sonucu çeşitli bölgelere yerleştirilen Fettahlıların son dönemlere kadar Siverek'te etkin oldukları "Keşkül" adlı eserde de belirtilmektedir.

Fettahlıların ecdadından ve ulemadan Abdal Ağa ve Hacı Muhiddin Efendilerin türbeleri bugün dahi halk tarafından ziyaret edilmektedir. Son yıllarda Abdal Ağa türbesi ve kabristanı, H. Bahaddin Fettahlı tarafından yeniden düzenlenerek hemen yanına Fettahlı Abdal Ağa Camii yaptırılmıştır. Siverek'in en eski ailelerinden "Fettahlı Ailesi"nin elinde bulunan ve bu aile mensupları adına yazılmış Osmanlı Berât'larından olan bir belgede, Osmanlı toprak sistemi ve bu sistemin Siverek'te uygulanışı ile ilgili önemli bilgiler mevcuttur.

Hicri 1144 tarihli olan bu belgede özetle; "Siverek ve Samsat bölgesinde Malikane mutasarrıfı Diyarbakır Alay Beyi Abdü'l-Fettahzade Mehmet'in 1000 nefer tımar askeri ile seferde, yine babası Diyarbakır Alay Beyi Abdülfettah'ın tımar erbabı ile birlikte Bağdat Muhafızı Vezir Ahmet Paşa'nın yanında sefere hareket için hazır olduğu" anlaşılmaktadır. Yine aynı belgede özetle; Abdülfettahzade Mehmet hakkında vuku bulan, reaya'yazılm ettiğine dair şikayet üzerine mutasarrıfı olduğu mukatanın kendisinden alınarak daha önceki mutasarrıfı (belgede Seyit Gazi Bey adında birisi olarak belirtilmektedir) ile şikayetçi Büziği (Baziki aşireti) aşiretinden Ali Bey ve Ebubekir'e 2500 gurus muaccel kira bedeliyle verildiği anlaşılmıştır (No.8/14). Belgede; sonradan yapılan tahkikat sonucu Fettahlıların işlettiği topraklar, yapılan şikayetin asılsız olduğu anlaşılınca kendilerine geri verildiği de belirtilmektedir.

Yine Fettahlılara ait Hicri 1151 tarihli başka bir belgede özetle "*Siverek Sancağı dahilinde Üsve nahiyesinin Urgur karyesinde 2000 akçelik tımara sahip Hüseyin'in, Alay beyi Mustafa'nın da arzı ve yine erbab-ı timardan başka bir Hüseyin'in ihbarı ile Sefer-i Hümayun'a katılmadığı sabit olduğundan sahip olduğu tımarın kendisinden alınması*" hakkında bir ferman gönderilmiştir. Devlet için lüzumlu olan askerin mühim kısmının tımar sistemi ile temin edildiği bilinmektedir. Fettahlı Ailesine ait yukarıdaki belgede bu durum açık bir şekilde görülmektedir. Bundan başka Siverek'ten

çeşitli seferlere asker gönderildiğini belgeleyen farklı kaynaklar da mevcuttur. Bunlardan birisi de 966/968-1558-1560 tarihli ve 3 numaralı “Mühimme” defterinde geçen belgedir. Bu konuda Diyarbakır Beylerbeyliği’ne gönderilen bir fermada da benzer durum görülmektedir. “*Diyarbakır Beylerbeyine, Arap eşkıyanın Basra’ya yeniden saldırma ihtimali üzerine, bunu defetmek için Van, Ergani ve Siverek’ten Basra’ya gönderilmesi emr olunan asker ile kürekçi, zahire, toprak, demir, tel, kalay vs. hakkında gönderdiği mektubun alındığı; bundan sonra da aynı şekilde kendisine emr olunan hizmetlerin yerine getirilmesinde gerekli gayreti göstermesi ve bildirmesi lazım gelen bilgileri de arz etmesi.*” (5 nolu Mühimme defterindeki belgenin orijinali (Mühimme Defterleri, Osmanlı döneminde Sadaret (Başbakanlık) dairesinde tutulan, önemli kararların ve yazışmaların kayıtlarının tutulduğu bir çeşit Bakanlar Kurulu defteridir.)

H. 1119 tarihli bir başka belgede; "silahlı süvari zabite verilen ve tımarın bir üstü olan Zeametın Siverek'te varlığı ile alakalı bir mesele şu şekilde geçmektedir: “*Siverek Sancağı'nın İn nahiyesine bağlı Halebi karyesi'nde 20.000 akçelik zeamete sahip İsmail orta boylu ela gözlü açık kaşlı (belgede kimlik tarifı bu şekilde yapılmaktadır) tezkiresini kaybetmiş olduğu için Dersaadete müracaat etmiş olduğu anlaşılmaktadır. İsmail'e, Alay Beyi'nin bayrağı altında sefere katılması şartıyla 20.000 akçelik zeameti için kendisine yeniden tezkire verilmiştir.*”

Bu tip şikayet ve çekişmelerin çokça meydana geldiği belgelerin genelinde göze çarpmaktadır. Esasen Siverekte ki Fettahlı ailesine ait beratlardan Osmanlı Devleti'nin de bozulmanın farkında olduğu ve bu aksaklıkları düzeltmek için her beratın mukaddimesinde mutlaka nasihatlere yer verdiği anlaşılmaktadır. Şöyle ki;

H. 1230 tarihli bir beratın mukaddimesinde; “*Şam, Halep, Diyarbakır, Mardin, Adana, Ayıntab, Malatya ve Tokat bölgelerinde ve diğer bölgelerdeki mahallerin (Mir-i Maktua) tasarrufu bazı devlet ricali ile vilayet ileri gelenlerinin (Ayân) elinde olduğu ve bunların da üzerlerine düşen görevleri yapmadıkları, köylerdeki reayayı perişan ve rencide ettikleri*” belirtiliyor. Bu uyarılardan sonra nasihat olarak bu köylerin üzerlerine düşen işleri yapıp vergilerini verdikten sonra rencide edilmemeleri isteniyor.

Yine bu durumla alakalı bir başka belgede; “*Şam, Halep, Diyarbakır, Mardin, Adana, Ayıntab, Malatya ve Tokat bölgelerindeki bazı köylerin devlet adamlarının iltizamlarında olup bu durum bazen senede birkaç kez değişmekte, farklı kişilerin ellerine geçmekte bunun sonucunda burada yaşayan köylüler konulan ağır vergilerden ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmişlerdir. İhtiyaçlarını karşılayamayan bu köylüler tefecilerden faizle para almak durumunda kalıyor, aldıkları paralar her sene artan faizlerle ödenemez duruma geldiği için köylünün bir türlü borçtan kurtulamadığı bu durumun düzeltilmesi görevinin Şeyh'ül-İslam, Kadiasker, Nakib'ül-Eşraf tarafından güvence altına alınması*” belirtilmektedir.

Mutlu Fettahoğlu ile yapılan görüşmede Kahramanmaraş ili Helete kazasında bulunan Küpelikılıç, Kömekoz, Göksu, Tekküpeli olarak adlandırılan soyadlarına dikkat çekilmiş ve “*Bu dört ailenin akrabalıklarının olduğunu bilmekteyiz. Yine bu aile fertleri ile yapılan görüşmeler neticesinde ilk aile toplantısının Helete'de yapıldığını, bu ailelerin soyunun Nurhak ilçesinde yaşamış olan Küpeliaga'ya dayanmakta olduğunu, Van'da yaşayan Fettahlılar'ın Helete'ye gelmeden önce de bir kısmının Van'da bulunan Bedirhanogulları ile anlaşmazlığa düşüp Helete, Siverek gibi yerlere yerleştiklerini bilmekteyiz.*”¹⁶ ifadelerine yer vermiştir.

¹⁶ Mutlu Fettahoğlu ile 13.09.2017 yılında yapılan söyleşi

3.2. Çukurova Bölgesinde Fettahoğulları

Şu an Osmaniye iline bağlı bulunan ve daha sonra ilçe olan Bahçe kasabası, Karkamış eyaleti hududu içinde eski ismi Atnus, Mestas geçitlerinin birleştiği yerde ileri karakol kalesi harabesi üzerine inşa edilmiş, miladi 640 yılında Hz. Ömer'in hilafeti zamanında Halid Bin Velid ile Şark Roma imparatoru Herakles arasında zuhur eden halk neticesinde Kumandan Halit tarafından zapt edilmiştir. Bilahare bu mahal Selçuklu hükümdarlarından Kılıç Arslan'ın eline geçmiş, 1441'de validesi döndü Hatun namına bir mescit ve bir minare inşa edilmiştir. Mescit yıkılmış ancak minare halen ayakta. Minarenin bir eşi de Maraş'ta şekerli caminin minaresidir. Bu mahal, Ramazan Oğullarının hükmü altında iken, Yavuz Sultan Selim Mısır seferine azimeti sırasında zapt edilmiştir.

Fettahlı'nın Bulanık nahiyesinde "Ayan" durumunda derebey olarak görev yapmaları 1700'lü yıllara, rastlar. Adana'dan Maraş'a giden kervan yolunun güvenliğini sağlama, yöre halkından vergi toplama görevleri arasında idi. Gülek boğazından Halep'e doğru uzanan kervan yolunun Gavur dağları vadilerindeki güvenliğinin sağlanması görevi Fettahoğullarına verilir. Bu tarihte Fettahoğulları beylerinin resmi sıfatı "Gavur dağı Ayanlığı"dır ve 1700 – 1865 yılları arasında bölgenin yönetimini ellerinde bulunduran Fettahlı beyleri ayanlık statüsünde yarı bağımsız hükümet durumundadırlar.

Bulanık kazası; Gâvur Dağı'nın Ceyhan Nehri'nin Ulaşlı Dağları'na kadar olan kısımda Maraş eyaletine bağlı olan, batıdan Çukurova'ya Güney kısmından da Ulaşlı Dağlarına bitişiktir.¹⁷ Çukurova ve Maraş ovasını birbirinden ayıran Gavur Dağı'nın geçit veren nadir yerlerinden birisi olan kaza Fettahoğlu Beyinin de konağı'nın bulunduğu yerdir. Bölgenin güvenliğinden Ağca Bey sorumludur. Bölge aşiretleri arasında da oldukça saygın bir yeri olan Ağca Bey, başı sıkışan ve yardıma muhtaç olanların uğrak yeri olmuştur. Kendinden istenen yardımı ne pahasına olursa olsun geri çevirmeyen Ağca Bey, bu tavrından dolayı Baba Ali ile zaman zaman ters düşmüştür. Ölümüne de kendisine sığınanları koruması sebep olmuştur. Halil Paşa konusunda anlatıldığı üzere; Mısır'da Fransızlarla yapılan savaşta orduyu bırakıp kaçan Maraş Valisi İsmail Paşa, Maraş'a girmek istemiş ancak halk savaştan kaçan bir valiyi kabul etmeyip Maraş'a girmesine direnince Antep taraflarına çekilerek buradan da gizlice Gavur Dağları'na gelmiş ve Bulanık ayanı Ağca Bey'e sığınarak canını zor kurtarmıştır.

Şu anda Bahçe ilçe mezarlığında bulunan Ağca Beye ait kümbet mezar taşındaki yazılarda "Hanedanı kadimden Abdulfettahoğlu..." şeklinde devam eden yazı; bahsi geçen aile hakkında çok eski yönetici aile anlamına işaret çekmektedir.

Kasabanın konumundan dolayı, sürekli orduların yürüyüşü istikametinde olması ve mevkilerinin ehemmiyetleri dolayısıyla tarihi birçok hadisat ve vakasına sahne olmuştur. Bu kasaba bir mezra ve bir bahçe halindeyken 1831'de Osmanlı Devleti'ne isyan eden Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa idaresindeki Ordu Osmanlı ordularını hezimete duçar ederek diğer yerlerle beraber burayı da istila etmiş, 1839'da buradan çekilmiş ve 8 sene Mısır'ın idaresinde kalmıştır. Kasaba 1850 tarihinde Maraş sancağına bağlı Kızıl yer nam-ı diğer Bulanık Bahçe namına mütesellimlik ile idare edilmiştir. Bu kazaya Türkmen adında yerleşen bir aşiret, bu aşiretin adı Fettahoğulları, bu aileden Ağca Bey oğlu Ahmet Bey de ilk Mütesellim olmuştur. 1860'ta Sultan Abdülmecid zamanında Derviş Paşa kumandasında gönderilen Kuva-i İslahiye, Ahmet Bey'i kaza mütesellimliğinde ipka, 1871 yılında aynı sancakta irtibatı kalmak üzere kazaya tahvil edilmiş ve ilk kaymakam olarak da o tarihte Darendeli el Hacı Bekir Bey isminde bir zat tayin edilmiştir. 1878 tarihinde bu kaza Adana vilayetinin

¹⁷ Cevdet Paşa (1986), Tezakir, Türk Tarih Kurumu, 3. Cilt, s.128

Cebelibereket Sancağı'na bağlanmış ve isim Bahçe kazası olarak değiştirilmiştir. Halen de bu isim geçerlidir.

Fettahoğulları “ayanlık” yaptıkları 19. yüzyıl başlarında Anadolu'nun genelinde olduğu gibi Çukurova ve özellikle Gavur dağlarında asayiş bozulmuş, ferdi hareketler baş göstermiştir. Türkmen beyleri ve aşiretlerin vergi yükü altında ezilmesi beraberinde isyanları getirmiştir. Osmanlı yönetimi hac ve tüccar kervanlarının Adana'dan ötede “Halep Yolu” olarak tanımlanan güzargahın Misis–Payas yöresinde güvenliği sağlayamıyordu. Gavur dağları ve Payas yöresi derebeyi Küçükalioğlu Halil, emrindeki yüzlerce eşkıya ile yolları basıyor, kervanları soyuyordu. İskenderun sahillerinde güvenlik tehlikeye girmişti. Padişah'ın hac kervanı da Payas'ta soyulmuştu. İstanbul'dan Adana'ya ulaşan Sürrei Hümayun Kervanının sahillerinde gemi ve kayıklarla Suriye sahillerine taşınmasına karar verilmişti. Hatta bir ara Küçükalioğlu Halil'e “devlete yardımcı olur düşüncesiyle” Özerili (Payas) Mirimiranlığı görevi bile verilmişti. Ancak Halil yine baskınlarına devam ediyordu. Bu durum böyle devam ederken, bir müddet sonra Halil'in yerine geçen Mıstık'ın üzerine askeri hareket düzenlenir. Mıstık ise Fettahoğulları korumasındaki Gavur dağlarına sığınır. Maraş Valisi, Bayezidlilerden olan Kalender Paşa'dan olaydan sorumlu tuttuğu Ağca Bey'i yakalayıp cezalandırmasını ister. Kalender Paşa Ağca Bey'in suçsuz olduğu gerekçesiyle operasyonu yavaşlatır. Bunun üzerine Kalender Paşa görevinden alınıp Girit'e sürülür. Ağca Bey de geçici olarak affedilir.

23 Eylül 1816 da Halep Valisi Celalettin Paşa Maraş Kaymakamı olan kethüdası Hakkı Mehmet Ağa hakkında eski Maraş müftüsü Abdullah ve eski tip Hasan Efendiler tarafından yapılan şikâyetlerin nefsaniyetten kaynaklandığına ve suçlamaların asılsız olduğuna dair sadarete bir tahrirat göndermiştir.¹⁸

1854 yılında Gâvur dağları eteğinde Maraş'a doğru giden Adana valilik kervanı saldırıya uğrar. Saldırıda 40'a yakın asker ölür. Olayın geçtiği yer “Kanlı geçit” adıyla anılır. Saldırıyı yapanlar Gavur dağları eşkıyaları olmasına ve kervanın Fettahlıları ziyarete gitmekte olmasına rağmen suçlanan Fettahoğulları olmuştur. Fettahlı beylerine husumet besleyen Gavur dağlı kaypak ağaların şikayeti eksik soruşturma ve iftira sonucu yörenin güvenliğini sağlayamadıkları için Fettahoğullarının cezalandırılmasına karar verilir. İstanbul'dan yola çıkan infaz taburu Adana ve Maraş valilik askerleriyle Gavur dağlarına gelir. Fettahlı Ağca Bey'in oğulları Ahmet ve Mehmet Beyler teslim alınır. Mehmet ve Ahmet beylerin idamı Bahçe'de babalarının yapmış olduğu caminin önündeki çınar ağacında infaz edilir. Fettahlı ailesi olaydan dolayı derin üzüntü içine girmiştir. Acı olayın ardından mutluluk verecek bir olay gerçekleşir; Fettahlı Mehmet'in eşi bir erkek çocuğu dünyaya getirir. Dünyaya gelen çocuğa dedesinin ismi olan Ağca Bey adı verilir.

Fettahoğulları idam edilen ata dedeleri Ahmet ve Mehmet için ayrı ayrı mezar yaptırmış. Hece taşından yapılan mezarların üzerinde hayat hikayeleri bulunuyor. Türbelerin üzerinde de “şehid olmuşlardır” ibaresi yazılıdır.

¹⁸ GÖKHAN, İ. & BAL, E., K. (2013), Osmanlı Dönemi Maraşın İdari Tarihinde Dulkadirli ve Bayezidli İdareciler, (1700-1850), İstanbul: Çalış Ofset Matbaacılık., s.236- 239

Resim 3. Ağca Bey Mezarı ve Kumbeti ile Ağca Bey Camii Bahçe / Osmaniye

İdam olayından sonra, coğrafi yapısından dolayı Torosların Ergenekon'u olarak kabul edilen Bahçe nahiyesinden Fettahoğulları parçalanarak ayrılıyorlar. Bahçe'den ayrılan bir kol Hasan Bey önderliğinde Hasanbeyli'ye yerleşir. Hasanbeyli adı buradan gelmektedir. Ağca Bey neslinden gelen Duran-Yusuf-Hanifi Ağa kardeşler Hasanbeyli, eski adıyla Haruniye, şimdiki ismiyle Düziçi - Osmaniye ve Adana'ya dağılanlar olmuştur.

Edebiyatımızda Halk şiirlerinde Kozanoğulları olayları diye geçen olaylarda da Fettahlıları görmekteyiz (bkz. Halk Şiirimizde Kozanoğulları Olayları / A. Esat Bozyiğit)

Dadaloğlu, bir şiirinde Çapanoğullarından bir bey olan Necip Paşa ile Kozanoğlu'nu karşılıklı konuşmaktadır:

Bu şiirinde bölgedeki Fettahlı etkisini şu mısralarda görmekteyiz:

HASAN PAŞA

Kozanoğlu, yapma benimle inadı
Dedem, deden ile bir dem sınadı
Bizim kovduğumuzun kalmaz kanadı
Pençe vurup ciğerini çekmem var

KOZANOĞLU

Derebeyiyim de menendim yoktur
Sorun aşirete seçerem çoktur
Elde yalın kılıç çarka çaliktır
Al kanını Adana'ya dökmem var

DADALOĞLU:

İssız kalmış **Fettahlı'nın** dağları
Dikiş tutmaz kalan bunun çağları
Dadaloğlum çakıştırır beyleri
İkinizin bir maskına bakmam var¹⁹

3.3. Kurtuluş Savaşı'nda Fettahoğlu'ları

Fettahoğulları'nın Kahramanmaraş ve Osmaniye çevresine yerleşen bölümü, 1918'de Çukurova'nın Fransızlar tarafından işgal edilmesi sürecinde düşman kuvvetleri karşısında örnek bir mücadele sergilemişlerdir. Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşları ile birlikte hareket ederek Fransız ve Ermenileri bu bölgeden çıkarmada çok önemli rol oynamışlardır. Daha sonra Batı Cephesi'ndeki mücadeleye katılmışlar, Yunanlıları Türkiye topraklarından çıkarmada da büyük yararlılıklar

¹⁹ BOZYİĞİT, A. E. (1990) "Halk Şiirimizde Kozanoğulları Olayı", 1. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu 21-23 Kasım-1990 Adana Bildiriler: Arif Ofset Matbaası, Ankara

göstermişlerdir. Bu başarılarından dolayı aile mensuplarını Türkiye Büyük Millet Meclisi, dolayısı ile Mustafa Kemal Atatürk, İstiklal Madalyaları ile ödüllendirmiştir.²⁰

16 Mayıs 1916'da İngiliz ve Fransızlar Leningrat'ta bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşmaya göre İngilizler Filistin ve Irak'ı; Fransızlar ise Suriye ve Güney Anadolu'yu alacaklardı. Bu durumda İskenderun ve Mersin Limanları, Ergani madenleri, Çukurova'nın pamuk tarlaları Fransızların olacaktı. Anlaşma gereğince Fransızlar; 11 Aralık 1918'de Dört Yol'u, 17 Aralık 1918'de 1500 kişilik ordu ile Mersin'i, 19 Aralık 1918'de Tarsus'u, 21 Aralık 1918'de Adana'yı işgal etti. İşgal aynı günlerde kuzeye ve doğuya doğru genişledi. Antep 15 Ocak 1919'da, Maraş ise 22 Şubat 1919'da İngilizler tarafından işgal edilmiş, 29 Ekim 1919 - 1 Kasım 1919'da Fransızlara teslim edilmiştir.²¹

Fransızlar; işgal ettikleri yerleşim birimlerinde ilk olarak mahallî, mülkî ve idarî Türk âmirlerini görevden almış, yerlerine Fransız ve Ermenileri atamıştır.²² Durumun ciddiyeti karşısında yöre halkının bir bölümü İç Anadolu Bölgesi'ne göçmüş, diğer bir bölümü de aileleri ile birlikte dağlara çekilmişlerdi. Türkler, kendilerini korumak için dağ başlarına çekilirken Ermeniler ise Anadolu'nun hemen her yöresinden, Çukurova'da bir Ermeni Devleti kurma umuduyla, bu bölgeye göçmeye başlamışlardı. Çukurova yöresinde yaşayan Ermenilerin oluşturduğu çeteler ile Fransız birlikleri, 19-24 Aralık 1918'de Osmaniye, Bahçe ve çevresini de işgal etmişlerdir.

Osmaniye ve Bahçe işgal edildikten sonra, çevrenin ve demiryollarının kontrolü için Ağcakoyunlu köyünün hemen yanında bulunan Yarbaşı istasyonuna bir tabur Ermeni ve Fransız askeri yerleştirilmiştir. Fransızlar, bir bölük Ermeni askerini de Haruniye (Düziçi)'deki Ermeni mahallesine yerleştirmiştir. Kaynaklardan anlaşıldığına göre Fransızlar; Osmaniye, Haruniye (Düziçi) ve Bahçe'ye kendi askerî elbiselerini giydirdikleri 1000 kişilik Ermeni ordusu yerleştirmişlerdi.²³

Ermenilerden oluşan kuvvetler, Bahçe, Hasanbeyli ve Haruniye (Düziçi)'de²⁴ Türklerin evlerini yakmışlar, mallarına ve tarlalarına el koymuşlardı. Halk korkudan, panik içerisinde dağlara kaçmaya başlamıştır. Halkın bu göçü, yörede "Kaçkaç" olarak adlandırılmıştır. Ayrıca yalnız yakaladıkları Türkleri, fırsat buldukça öldürüp kuyulara atmışlardır. Bunlardan birisi de Hasanbeyli olayıdır. Fransızlar ve Ermeniler yakaladıkları Türkleri öldürüp Hasanbeyli'nin tepesindeki Kemik Kuyusu'na atmışlardır. Halk panik içerisinde kayıplarını arar. Akıllarına Kemik Kuyusu gelir. Kemik Kuyusu'na gittiklerinde görürler ki kuyu ceset ile dolmuştur.²⁵ Bölgede yaşayan Türkler hem içeriden hem de dışarıdan tam anlamıyla kuşatılmıştı. Bölgedeki Ermeni askerinin toplam sayısının 10.000 üzerinde olduğunu ayrıca belirtmek gerekir.²⁶

Osmaniye ve Bahçe işgal altında bulunduğu için Kuvâ-yı Milliye teşkilatı ve milis güçleri, Haruniye (Düziçi)'de şekillenmiştir. Yörük Osman Bey ile Aydınolu Osmanlı kontrolünde Haruniye (Düziçi)'de üç Kuvâ-yı Milliye milis teşkilatı kurulmuştur. Kurulan milis teşkilatları bölükler şeklinde oluşturulmuş, hepsinin kumandası daha önce nahiye müdür vekilliği de yapan ve çevreyi iyi tanıyan *Fettahoğlu Hacı Mahmut*'a verilmiştir.²⁷

²⁰ DEMİR, N. (2011), XX. Yüzyılın Başlarında Doğu Çukurova'da Fırtınalı Hayat ve Fettahoğulları, Journal of World of Turks, Vol: 3, No: 1. s.1

²¹ EYÇİL, A. (2005), "Maraş Savunması", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S. 61, C. XXI.

²² GENELKURMAY BAŞKANLIĞI (2009), Türk İstiklal Harbi, C. IV, Güney Cephesi, Ankara, s. 219.

²³ Hasanbeyli ve Bahçe'de Fransız ve Ermenilerin Türk halkına yaptığı dehşet verici katliamlar, zulümler ve diğer konular için bk. Gül R. A. 1909 Adana Olayları ve Bahçe'de Kurtuluş Mücadelesi, Mersin 2004.

²⁴ Haruniye (Düziçi)'de Fransız ve Ermenilerin Türk halkına yaptığı dehşet verici katliamlar, zulümler ve diğer konular için bk. TÜRKER, Z. (1987) Düziçi-Haruniye'nin Kurtuluşu, İstanbul, s. 83.

²⁵ Geniş bilgi için bk. Gül R. A. 1909 Adana Olayları ve Bahçe'de Kurtuluş Mücadelesi, s. 177-183.

²⁶ BELEN, F. (1983), Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara: T.C. Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yay, s. 155.

²⁷ *Fettahoğlu Hacı Mahmut* ve bölüğünün faaliyetleri konusunda bilgi için bk. Genelkurmay Başkanlığı (2009), Türk İstiklal Harbi, C. IV, Güney Cephesi, Ankara, s. 223.

Haruniye merkez, Hacılar köyü, Çamiçi köyü, Karkın köyü, Karaçarlı köyü, Karacaören köyü, Burgaçlı köyü, Elek köyü gönüllülerinden teşkil edilmiş 1. Bölük ve Kurtlar köyü, Gökçayır köyü, Zindegan köyü, Alibozlu köyü, Kuşçu köyü, Çotlu köyü, Elbeyli köyü, Bayındırlı köyü gönüllüleri ile kurulmuş 2. Bölük teşkilatlandırılmış ve 1. Bölük komutanı Fettahoğlu Osman, 2. Bölük komutanı da Yeşiloğlu Mehmet olmuştur. Yardımcıları da Hasan Telli ile Yusuf Türkoğlu'dur. Kötüoğlu Mustafa²⁸ da; Bostanlar köyü, Yazlamazlı köyü, Böcekli köyü, Çerçioğlu köyü, Pir Sultanlı köyü, Karagedik köylerinde yaşayan gönüllülerle diğer bölüğü kurmuştur. Bu bölüğün komutanlığını Kötüoğlu Mustafa, yardımcılıklarını Çerçioğlu Hüseyin ve Göllü Ökkeş yürütmüşlerdir.²⁹ Bu üç bölüğün malî kaynağını ve harcamalarını, Haruniye (Düziçi) camisini de yaptıran, ilçe eşraflarından Fettahoğlu Hacı Halil karşılamakta idi. Fettahoğlu Hacı Halil'in yanında yörenin aydın, vatansever ve cesur halkı, bütün varını yoğunu vatan savunması için harcamaya başlamıştı.³⁰

Resim 4. Hareketi'nin Öncülerinden Hacı Mahmut Fettahoğlu ve Mezar Taşı.³¹

Türklerin düzenli orduları olmamasına ve mütareke gereği olarak düzenli ordu ile işgal kuvvetlerinin karşısına çıkamamasına karşın, Adana eski milletvekili Damar Arıkoğlu'nun ifadesiyle; “Her çalının dibinde, her kayanın arkasında çeteler (milis güçleri) kum gibi kaynıyordu.”³² Diğer taraftan Mersin, Adana, Haçın, İslahiye, Tarsus, Silifke, Karaisalı ve Osmaniye yöresinde yaşayan Türkmenler de milis kuvvetleri kurarak işgal sürecinde mücadeleler vermeye başlamıştır. Mustafa Kemal Atatürk bu yapılanmayı Nutuk'ta şöyle anlatmaktadır: “Fransız birliklerine karşı doğrudan doğruya Adana bölgesinde; Mersin, Tarsus, İslahiye bölgelerinde ve Silifke dolaylarında millî kuvvetler kurulmuş ve çok cesurca işe girişmişlerdi. Adana'nın doğu bölgesinde, Tufan Bey adıyla hareket eden Yüzbaşı Osman Bey'in kahramanlıkları kayda değer. Millî müfrezeler, Mersin, Tarsus, Adana şehirlerinin girişlerine kadar sokulup hâkim oldular. Pozantı'da Fransızları kuşatarak geri çekilmeye mecbur etiler”.³³ 150 kişiden oluşan bir Fransız ve Ermeni birliği, 19 Şubat 1920'de Haruniye (Düziçi) nahiyesine bağlı Gökçayır köyünü işgal etmek ve buraya yerleşen Haruniye (Düziçi) Kuvâ-yı Milliye'nin ikinci bölüğünü ortadan kaldırmak için bir hareket düzenlerler. Köylüler, Fransız ve Ermeni birliklerinin Sabun çayı üzerindeki dar köprüden geçeceklerini önceden tahmin ederler. Bu köprü'nün başında pusu kurup bekleyen Kuvâ-yı Milliye milis güçleri, 15 Ermeni ve Fransız askerini öldürüp onları geri püskürtmüşlerdir. Bahçe'den yardıma gelen 25 kişilik Ermeni grubu da yolda

²⁸ Geniş bilgi için bk. Gül R. A. 1909 Adana Olayları ve Bahçe'de Kurtuluş Mücadelesi, Mersin, s. 175-176.

²⁹ TÜRKER, Z. (1987) Düziçi-Haruniye'nin Kurtuluşu, İstanbul, s. 5.

³⁰ Osmaniye ve çevresinde kurulan Kuvâ-yı Milliye birlikleri konusunda bilgi için bk. Genelkurmay Başkanlığı (2009), Türk İstiklal Harbi, C. IV, Güney Cephesi, Ankara, s. 223

³¹ Fettahoğlu Hacı Mahmut ve bölüğünün faaliyetleri konusunda bilgi için bk. Genelkurmay Başkanlığı (2009), Türk İstiklal Harbi, C. IV, Güney Cephesi, Ankara, s. 223.

³² ARIKOĞLU D. (1961), Hâtıralarım, Tan Yayınları, Ankara s. 112.

³³ ATATÜRK, M. K. (2008), Nutuk, İstanbul: Bizbize Yayınları, s. 310

pusuya düşölerek yok edilmiştir.³⁴ İşkencelere dayanamayan Türk halkı, 20 Şubat 1920’de Haruniye (Düziçi)’de Fransız ve Ermeni güçlerinin bulunduğu Ermeni mahallesini kuşatmıştır. Fransız ve Ermeniler, Fransızların Yarbaşı’ndaki karargâhından yardım istemek için 11 kişilik bir gurubu haberci göndermiştir. Fransızların Yarbaşı ile Haruniye (Düziçi) arasındaki irtibatını sağlayan 11 kişilik Ermeni- Fransız kuvvetine rastlayan Kuvâ-yı Milliye milis güçleri, bu birliği ortadan kaldırmıştır.³⁵

Hacı Mahmut Fettahoğlu’nun amcazadesi Fettahoğlu Mehmet (1313/1895-96-1987)’in Fransızlar karşısında göstermiş olduğu kahramanlık, cesaret ve yararlılıklar hâlâ dilden dile anlatılmaktadır. Başka bir amcazadesi Fettahoğlu Yusuf Türker’in (1315/1897-1988) gayretleri ise destan oluşturacak kadar zengindir.

Resim 5. Kuvâ-yı Milliye Gazilerinden Mehmet Fettahoğlu ile (Fettahoğlu) Yusuf Türker’in Mezar Taşları

Fettahoğlu Hacı Mahmut Çetesi’nde yer alıp vatan savunmasına katılan diğer Fettahoğlu ailesi mensuplarından şimdiye kadar belirleyebildiğimiz şunlardır: Hasanbeyli’den Salih Bahçeli (1904-19.4.1979) (Dr. Devlet Bahçeli’nin babası), Hasanbeyli’den Mehmet Fettahlioğlu, Hasanbeyli’den Ağca Aksay ve Hasanbeyli’den Hasan Çanga,³⁶Haruniye (Düziçi)’den Fettahoğlu Hacı Rüstem, Haruniye (Düziçi)’den Fettahoğlu Osman (şehit olmuştur), Haruniye (Düziçi)’den Mehmet Fettahlioğlu, Haruniye (Düziçi)’den Fettahoğlu Yusuf Türker. Bunlardan Haruniye (Düziçi)’den Fettahoğlu Osman şehit olmuştur.

Bölgede oluşturulan millî kuvvetler, düzenli ordular gönderilene kadar özetle şu mücadeleleri de vermişlerdir: Stratejik öneminden dolayı, Fransızlar ile Türkler arasındaki en çetin mücadeleler Haruniye (Düziçi) bucağında yaşanmıştır. 300 kadar mevcudu olan Haruniye (Düziçi) Kuvâ-yı Milliyesi kasabanın dışında bulunmakta, her fırsatta Fransızlara baskınlar yapmaktaydı. Baskınlar karşısında büyük kayıplar veren Fransızlar, Haruniye (Düziçi)’nin güneyine, demiryolu boyunca çekilmek zorunda kalmıştır.³⁷ 15 Mart 1920’de Haruniye (Düziçi) bucağına yiyecek getiren Fransızlara Kuvâ-yı Milliye güçleri saldırmış, birlik darmadağın edilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk tarafından bölgeye gönderilen Aydınoğlu Osman Tufan ve Yörük Selim Bey, 27 Mart 1920’de Maraş

³⁴ GENELKURMAY BAŞKANLIğI (2009), Türk İstiklal Harbi, C. IV, Güney Cephesi, Ankara, s. 83.

³⁵ Köprü yıkılmış, sadece ayakları kalmıştır. Kaya üzerlerinde hâlâ kurşun izleri bulunmaktadır.

³⁶ Hasan Bey (Çanga) (d. Bahçe-1896): Çukurova Bölgesi *Kuva-yı Milliye Hareketi*’nin öncülerindedir. Fransızların Çukurova’yı işgalinde tutuklanmış ve 5 ay hapisnede kalmıştır. Hapishaneden kaçtıktan sonra *Bahçe Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti* üyeliği yapmıştır. Rivayete göre Hasan Çanga, Millî Mücadele’den sonra, soyadı kanunun çıktığı günlerde, Fettahoğlu Hasan, Ankara’ya Mustafa Kemal Atatürk’ü ziyarete gitmiştir. Bu arada soyadı kanunu çıkmıştır. Atatürk, Hasan Bey’e Çankaya’ya izafeten Çanga soyadını vermiştir. Hasan Çanga, Cumhuriyet’in ilk yıllarında, 1934-1946 yılları arasında 12 yıl Bahçe Belediye Başkanlığı yapmıştır.

³⁷ ÇAMURDAN, A. C. (1969),; Kurtuluş Savaşı’nda Doğu Kilikya Olayları, Adana., s. 98

bölgesi Kuvâ-yı Milliye güçleri ile Haruniye (Düziçi)'ye gelmiş, çevrede oluşturulmuş Kuvâ-yı Milliye güçlerinin komutasını da üzerine almıştır. Aydınöğlu Osman Tufan ve Yörük Selim Bey komutasındaki mahallî güçler, sık sık Fransızlar ile çarpışmıştır. Her defasında yenilen Fransızlardan çok önemli miktarda silahı ganimet olarak eline geçiren Kuvâ-yı Milliye güçleri gittikçe donanımlı ve güçlü duruma gelmiştir.³⁸30 Mart 1920'de Fettahoğlu Yusuf (Türker), 25 arkadaşı ile Fransızların Taşoluk'taki emniyet karakoluna saldırmış ve burayı imha etmişlerdir. Karakolda bulunan 27 kişilik Fransız ve Ermeni birliği etkisiz hâle getirilmiştir.³⁹ 2 Nisan 1920'de Fettahoğlu Mehmet, 12 arkadaşıyla Kızıldere'de Hamus çayının kuzey yakası Yellikaya mevkiinde kurulu durumdaki Fransız birliklerine ani olarak saldırmıştır. Silah seslerini duyan Fettahoğlu Hacı Mahmut komutasındaki Kuvâ-yı Milliyeciler de yardıma gelmiş, Fransız karargâhı tamamen imha edilmiştir. Burada büyük miktarda cephane ele geçirilmiş, ele geçirilen cephane ile Tapan sırtlarına yeni bir Kuvâ-yı Milliye Karakolu kurulmuştur.⁴⁰ 4 Nisan 1920'de Fettahoğlu Hacı Mahmut'un idare ettiği Kuvâ-yı Milliye milis güçleri, Fransızların Yarbaşı'ndaki merkez karargâhına saldırmıştır. Kuvâ-yı Milliye mensuplarının grupları ustalıkla yönetmesi ve son derece isabetli atışları ile Fransız kuvvetleri hezimete uğratılmıştır. Çok sayıda asker kaybeden Fransız birlikleri, Kanlıgeçit'e kadar geri çekilmişlerdir. Burada Kuvâ-yı Milliyeciler önemli miktarda cephane ele geçirmişler, ele geçirilen cephaneler muhafaza altına alınmıştır.⁴¹ 18 Nisan 1920'de Kuvâ-yı Milliye grupları, Sarudüz mevkiinde 75 kişilik bir Fransız ve Ermeni bölüğüne rastlamışlardır. Bu birlik komutanları da dahil tamamı etkisiz hâle getirilmiş, ele geçirilen silahlar Çatalmazı silah deposuna nakledilmiştir.⁴²

23 Nisan 1920'de Kuvâ-yı Milliye gözcüleri, Osmaniye tarafından Haruniye köylerine zulüm yapmaya gelen 23 kişilik bir Fransız ve Ermeni birliğine rastlar. Bu birlik de tamamen yok edilmiştir.⁴³ İskenderun, Osmaniye, Antep hattı; hem karayolundan hem de demiryolundan Haruniye ve çevresi Kuvâ-yı Milliyecileri tarafından kesilmişti. Antep'teki işgal güçlerine silah, asker ve yiyecek götüremeyen Fransızlar, bu defa Kilis-Antep karayolu ile bu açığı kapatmak istemiş, burada da Şahin Bey'in Elmalı köprüsü üzerinde verdiği mücadeleye takılmıştır.⁴⁴

Haruniye (Düziçi) ve çevresi Kuvâ-yı Milliyecileri Fettahoğlu Mehmet, Vızzık Hasan ve Kundakçı Ahmet; Fransızların Antep güçleri ile Adana güçleri arasındaki bağlantıyı engellemek için 15 Mayıs 1920'de Kanlı geçit-Bahçe arasında yer alan Ağcakoyunlu köyü yakınlarında bulunan Kökpınar mevkiindeki tren raylarını ve köprüyü bozmuş ve cephane taşıyan bir Fransız treninin devrilmesine sebep olmuşlardır. Trenin devrildiğinde çevrede bekleyen Kuvâyı Milliyeciler, Ermeni ve Fransızlardan oluşan 150 kişilik Fransız birliğini yok etmişlerdir. Durumu haber alan Fransızlar, yardım için olay yerine 300 kişilik bir birlik göndermişler, çıkan çarpışmada Fransızlar tekrar ağır yenilgiye uğramıştır. Ele geçirilen Fransız silahları Çatalmazı silah deposuna gönderilmiştir.⁴⁵

³⁸ GENELKURMAY BAŞKANLIğI (2009), Türk İstiklal Harbi, C. IV, Güney Cephesi, Ankara, s. 83.

³⁹ TÜRKER, age., s. 12.

⁴⁰ TÜRKER, age., s. 13.

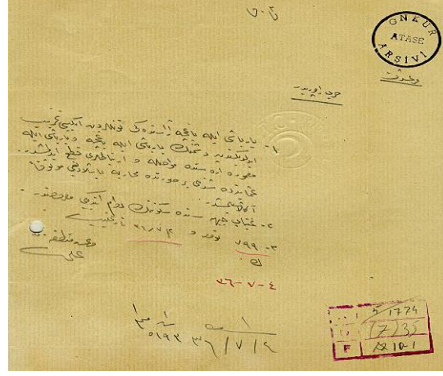
⁴¹ TÜRKER, age., s. 14.

⁴² TÜRKER, age., s. 14.

⁴³ TÜRKER, age., s. 15.

⁴⁴ TÜRKER, age., s. 15.

⁴⁵ GENELKURMAY BAŞKANLIğI (2009), Türk İstiklal Harbi, C. IV, Güney Cephesi, Ankara, s. 84; ÇELİK, K. (1999), Millî Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918 - 1922) TTK Basımevi, Ankara., s. 210; DALKIR, Recep (1961), Millî Mücadelede Çukurova, İstanbul: Nadir Kitap.s. 190; ÇAMURDAN, age., s. 98-99; Türker, age., s. 15-16. Ayrıca Palu duVéou, La Passion de la Cilicie 1919-1922, adlı eserinde Fransız treninin devrilmesi ve Türk milisleri tarafından imha olayını detaylı bir biçimde anlatmıştır. (Geniş bilgi için bk. Véou, age., s. 206-208)

Resim 6. 4 Temmuz 1920'de Çukurova Cephesi'nden Gönderilen Harp Raporlarından Birisi

Kaynak: (Genel Kurmay Ateşe Başkanlığı Arşivi; Kol: İSH, Kutu: 823, Gön: 65, Belge: 65-2)⁴⁶

Mustafa Kemal Atatürk ve Fevzi Çakmak, 5 Ağustos 1920'de cepheleri ziyaret etmek amacıyla Pozantı'ya gelmiştir. Pozantı, Adana il merkezi haline getirilmiş, Çukurova'nın Fransızların işgalinden kurtulması için 8 Ekim 1920'de "Pozantı Kongresi" yapılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, yakın arkadaşı Mehmet Nuri Bey'i Adana Valisi ve 41. Tümen Komutanı olarak görevlendirmiş, askerî ve sivil çatıyı tek çatı altında toplamıştır.⁴⁷Pozantı Kongresi ile birlikte sivil ve askerî birliklerin tek noktadan idaresinden sonra bölge halkı, cesaretlenmiş, Fransızlara karşı direnişini şiddetlendirmiştir. Mehmet Nuri Bey, bölgeye geldikten sonra bölgedeki bütün Kuvâ-yı Milliye güçleri Mustafa Kemal Atatürk'ün başkanlığını yaptığı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin emrinde çalışmaya başlamıştır. Güçlerin tamamı aynı noktada toplandıktan sonra Fransızlarla çok şiddetli savaşlar yapılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk, Çukurova Cephesi'nin bu aşamasını Nutuk'ta şöyle özetlemiştir: "Fransız işgal bölgelerinde ve cephelerinde millî kuvvetler, her gün daha esaslı bir şekilde teşkilatlanıyorlardı. Millî kuvvetler, ordu birlikleri ile de desteklenmeye başlamıştı. İşgal kuvvetleri, her tarafta sıkı ve şiddetli bir şekilde zorlanıyordu."⁴⁸

Kovanbaşı Çarpışmaları: Sivil ve askerî güçler birleştirildikten sonra Fransızlarla Türkler arasındaki Osmaniye çevresinde ilk önemli savaş Kovanbaşı'nda gerçekleşmiştir. Osmaniye Bölge Komutanlığı ile Fransızlar arasında gerçekleşen savaş 10 Ekim 1920'de Fransız topçularının ateşiyle başlamıştır. Fransız ateşine Türk piyadeleri ve milis kuvvetleri karşılık vermiş ve Fransız birlikleri geri püskürtülmüştür. Başarısız olan Fransızlar, kuvvetlerinin Haruniye (Düziçi)'de bulunan kısmını Kovanbaşı sırtlarına yönlendirmişlerdir. 26. Alay ile Fransız kuvvetleri birbirine 20-30 metreye kadar yaklaşmıştır. Özellikle Kuvâ-yı Milliye'nin Haruniye Millî Bölük Komutanı Yeşiloğlu Mehmet ile İbrahim Hakkı, Kuvâ-yı Milliye'nin Bahçe Millî Bölük Komutanı Fettahoğlu Hacı Mahmut⁴⁹ ile Kötüoğlu Mustafa emirlerinde bulunan kıtaları sevk ve idarede gösterdikleri maharet, hayatlarını esirgemekte gösterdikleri fedakarlık tarih kitaplarına nakşedilmiştir.⁵⁰Sonuçta milis kuvvetlerinin yardımıyla Fransızlar geri püskürtülmüştür.

⁴⁶ Harp Raporudur: 1. Yarbaşı ile Bahçe arasındaki tünellerden ikisi tahrip edildiğinden düşmanın Yarbaşı ile Bahçe ve Yarbaşı ile müfreze arasında muvasala ve irtibatları kat' edilmiştir. Osmaniye'de şiddetli bir surette muharebe başladığı mevsüken anlaşılmıştır. 2. Ayıntab cephesinde sükûnetin devam ettiğime'rûzdur. 3. 799 numara ve 12/7/1336 tarihinde Maraş Mıntıka Kumandanı Ali 4/7/1336 (4 Temmuz 1920).

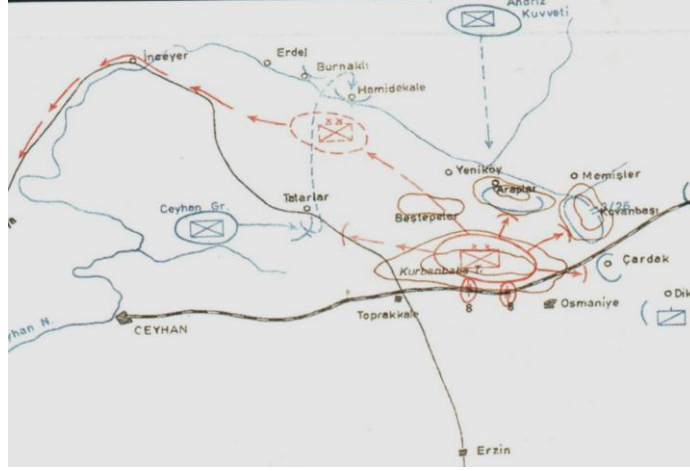
⁴⁷ HATİPOĞLU, S. (1999), Orta Toros Geçitlerinde Türk-Fransız Mücadelesi, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s. 114-132; ENER, K. (1970), Çukurova Kurtuluş Savaşı'nda Adana Cephesi Ankara: San Matbaası.s. 200-207.

⁴⁸ ATATÜRK, M. K. (2008), Nutuk, İstanbul: Bizbize Yayınları, s. 310

⁴⁹ Kemal Çelik, Bahçe Bölük Komutanının adını Hacı Bey olarak vermiştir. Geniş bilgi için bk. ÇELİK, K. (1999), Millî Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918 - 1922) TTK Basımevi, Ankara., s. 214

⁵⁰ ÇAMURDAN, age., s. 111-112.

Kanlıgeçit Savaşları: 1 Kasım 1920’de Fransız kuvvetleri hiçbir direnişle karşılaşmadan Kanlıgeçit’e kadar ilerlemişlerdi. Yarpuz’a çekilen Türk kuvvetleri, iki gün içerisinde toparlanmıştı. Aydınoğlu Tufan Bey’in komutasındaki 500 kişilik kuvvet, Haruniye (Düziçi)’ye ulaşmıştı. 26 Alay 350 mevcudu ile Kızıldere köyünün güneyine yerleşmişti. 120 mevcutlu Karayiğit ve Yarpuz Kuvâ-yı Milliye güçleri Kanlıgeçit’in kuzeyinde mevzilenmişti. Yeşiloğlu Mehmet, İbrahim Hakkı, Fettahoğlu Hacı Mahmut ve Kötüoğlu Mustafa’nın komuta ettiği 280 mevcutlu Haruniye (Düziçi) bölükleri Karatepe ve Yarbaşı’nda konuşlanmıştı. Osman Tufan Bey komutasındaki güçlerin bir kısmı Şekerderesi’ne ve Burkaçlı’ya yerleştirilmiş; bir kısmı da Bahçe yolunu kapatmak üzere Bahçe’ye gönderilmişti. 8 Kasım 1920’de Fransız kuvvetlerinin ateşi ile başlayan savaş, aralıksız üç gün sürmüştür.

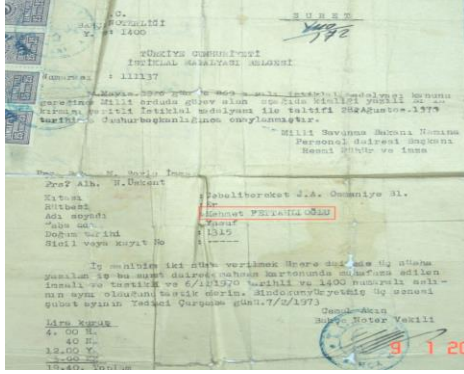
Resim 7. Kroki 1: Kanlıgeçit Savaşları

Kaynak: (Genelkurmay Başkanlığı, Türk İstiklal Harbi, C. IV, Güney Cephesi, Kroki: 24)⁵¹

Çukurova’da verilen bu mücadele sırasında, görüldüğü gibi, Fettahoğulları ailesi mensuplarının tamamı millî kuvvetlerin içerisinde yer almıştır. Mücadelelerin sonunda Türkiye Millet Meclisi tarafından, diğer hizmeti geçen yöre halkı ile birlikte, 29.11. 1920’de kabul edilen 66 Sayılı İstiklal Madalyası Kanunu’na göre Fettahoğlu Hacı Mahmut, Hasanbeyli’den Salih Bahçeli (Dr. Devlet Bahçeli’nin babası) (1904-19.4.1979), Hasanbeyli’den Mehmet Fettahlıoğlu, Hasanbeyli’den Ağca Aksay ve Hasanbeyli’den Hasan Çanga. Haruniye (Düziçi)’den Fettahoğlu Hacı Rüstem, Haruniye (Düziçi)’den Fettahoğlu Osman (şehit olmuştur), Haruniye (Düziçi)’den Mehmet Fettahlıoğlu, Haruniye (Düziçi)’den Fettahoğlu Yusuf Türker Millî Mücadele’deki hizmetlerinden dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından İstiklal Madalyası ile taltif edilmiştir. Bunlardan Haruniye(Düziçi)’den Fettahoğlu Osman şehit olmuştur.

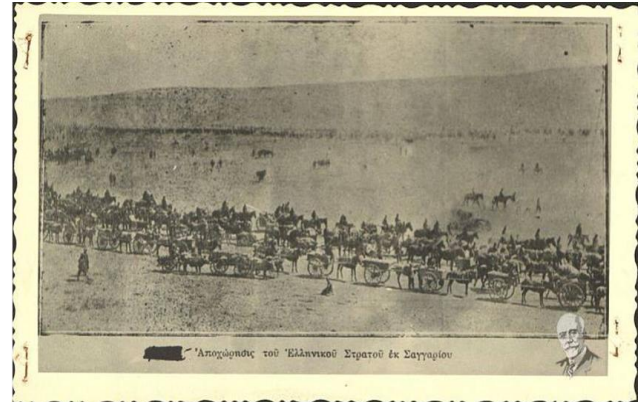
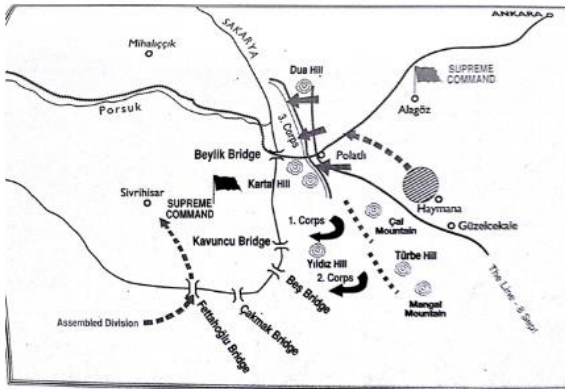
Fettahoğlu Salih Bahçeli’nin İstiklal Madalyası, miras olarak Dr. Devlet Bahçeli’ye intikal etmiştir.

⁵¹ Kanlıgeçit Savaşları konusunda geniş bilgi için bk. Genelkurmay Başkanlığı, Türk İstiklal Harbi, C. IV, Güney Cephesi, s. 223-226.

Resim 8. Hasanbeyli'den Salih Bahçeli'nin Miras Olarak Dr. Devlet Bahçeli'ye İntikal Eden İstiklal Madalyası ve İstiklal Madalyası Beratı, Hasanbeyli'den Mehmet Fettahoğlu'nun İstiklal Madalyası ve Beratının Noter Tasdikli Belgesi⁵²

Ayrıca Sakarya Meydan Muharebesi sırasında Genel Kurmay Başkanlığı'nca stratejik öneme sahip olduğu belirtilen Fettahoğlu Köprüsü hem arşivlerde yerini korumakta hem de Milli Mücadele serüvenini roman tadında anlatmış olan Turgut Özakman'ın yazmış olduğu Şu Çılgın Türkler kitabının bir çok yerinde göze çarpmaktadır.

Resim 9. Fettahoğlu Köprüsü / Haymana (Kaynak: <http://www.haymanagazetesi.org>)

3.4. Günümüzde Fettahoğulları

Fettahoğulları, Oğuz coğrafyasının hemen her köşesine yayılmıştır. Osmanlı Dönemi kayıtlarında Fettah, Fettahlı / Fettahlu, Fettahlıgil, Fettahoğlu ve Fettahoğulları olarak geçmektedir. İran'ın Horasan şehriden 700'lü yıllarda başlayan yolculukları, öyle anlaşılmaktadır ki yüzlerce yıl sürdükten sonra Viyana'ya kadar uzanmıştır. Oğuzların Bayındır boyu, Ağcakoyunlu oymağına mensup aileye Türkiye'nin yaklaşık kırk ili ile Türkmenistan, Azerbaycan, İran, Irak, Suriye, Batı Trakya, Bulgaristan, Makedonya ve Kosova'da rastlamak mümkündür.

⁵² Mehmet Fettahoğlu; madalya ile birlikte maaş da verildiğini öğrenince "Ben ne madalya ne de maaş için savaştım. Ben vatanım ve namusum için savaştım." diyerek madalyayı ve maaşı almaya gitmemiştir.

Resim 9. Fethaogulları Ailesinin Türkiye Haritasına Göre Yaşadığı Şehirler

20 bin hanenin üzerinde bulunduğu tahmin edilen Fethaogulları, Adana, Düziçi /Osmaniye, Bahçe, Bayburt, Trabzon, Rize, Malatya, Diyarbakır, Urfa, Van Gaziantep, Kahramanmaraş, Hatay, Mersin, Antalya, Konya, Kocaeli, Amasya, Ordu ve İstanbul'da yaşıyorlar. Ailenin en kalabalık olduğu yer Adana - Osmaniye. Adana'da 6 bin hane Fethaoglu kimliğini taşıyor. Onu bin 500 hane ile Trabzon izliyor. Fethaogulları sülalesinin 44 ile dağıldığını görmekteyiz. Bunun dışında Batı Trakya Türkleri içerisinde olanlarda unutmamak lazım (Fettahlı Rauf Bey gibi isimler Batı Trakya Türkleri içerisinde unutulmayan isimlerdendir.)

Fethaogulları henüz tam birleşmemelerine rağmen milyonu bulan sayılarıyla Türkiye’de etkili bir konuma gelmiş durumdadır. Göktürk Devleti’ni kuran ailenin mensupları 21. yüzyılda da Türk siyasi tarihine yön vereceğe benziyor. Yaklaşık 14 yüzyıl boyunca suskun kalan Fethaogulları 1980’den itibaren yavaş yavaş toparlanmaya başladılar. FET–DER Türkiye’nin dört bir yanındaki mensuplarına “birleşelim” çağrısında bulundu. Fethaogulları ilk iş olarak kendi silsilemelerini bilimsel bir platforma taşıyıp kendi içinde inceleyecek. FET–DER: “Fethaogulları ülkemizin aydınlık geleceğinde birlik, beraberlik ve hoşgörü içinde varlığını sürdürecektir bir aile topluluğudur. Amacımız hoşgörü ortamı içinde etkili bir konuma gelmek. Bizim için parti önemli değil, önemli olan hizmettir. Biz aile olarak kendi geçmişimizle bütünleşmek istiyoruz” şeklinde amaçlarını açıklıyor.

20. yüzyıl sonlarına doğru Fettahlı kökenli aileler, şahıslar bir araya gelerek toplantılar yapmaya başladılar. 2 Temmuz 1995 günü Kahramanmaraş-Helete’de o günün koşullarına göre büyük katılımlı ilk toplantıyı düzenlemişlerdir. Misafirlerin Helete’ye girişi ve ilk karşılaşma anlarındaki o ilk heyecan görülmeye değer nitelikte sahnelere şahit olmuştur. Kesilen kurbanlar, söylenen ilahiler, insanların yılların hasretiyle sarılarak ağlamaları, benzerliklerini gören insanların şaşkınlığı, insani duyguların en yoğun şekilde yaşandığı ve tarif edilemediği bir gün olarak tarihte yerini almıştır.⁵³

Fethaogulları arasında çiftçi, sanayici, tüccar, öğretmen her daldan meslek sahipleri var. Siyasileri de unutmamak lazım. RP'nin kurucularından Hasan Fethaoglu, Devlet eski bakanlarından Hasan Aksay, MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, eski içişleri bakanlarından Anap'lı Ülkü Güney, eski CHP'li Gençlik ve Spor Bakanlarından ve de Cumhuriyet Senatosu üyelerinden Muslihittin Yılmaz Mete ve eski Yüksek Seçim Kurulu Başkanı Tufan Algan soyadları değişik olmalarına rağmen

⁵³ Sabahat Küpelikılıç ile 12.05.2017 tarihli yapılan röportaj

Fettahoğulları mensubu olanlardan sadece bir kaç isim. Hatta ikinci Cumhurbaşkanımız İsmet İnönü'nün babasının Hacı Reşit Fettahoğlu olduğu ve Malatya'daki Fettahlılara mensub olduğu bilinmektedir (Fotoğraf ve belgesi Erkan Fettahoğlu'nda mevcut)

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Fettahoğulları Aşireti hakkında yapılan çalışmaların oldukça sınırlı ve yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu çalışma ile alansal eksiklik bir nebze de olsa giderilmeye çalışılmıştır. Yapılan araştırma sırasında akademik çalışmalardan bilgiler toplanmış, bazı kitap ve İnternet sitelerinden faydalanılarak Fettahoğulları Aşireti hakkında bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Fettahoğullarına mensup bazı kişilere ulaşıp röportaj yoluyla bilgi teminine gidilmiştir. Yapılan bu çalışma ile Fettahoğulları Aşireti'nin kaynak ve aktarımlara göre geçmişine, sosyal yapısına, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerindeki faaliyet ve hizmetlerine yer verilmiştir. Türkiye'nin en geniş ailelerinden birisi olarak kabul edilen Fettahoğulları Aşireti hakkında bilgi edinmek isteyenlere ışık tutması temenni edilmektedir.

KAYNAKÇA

- AKPINAR, A & Rogan, E. L. (2001), *Aşiret Mektep Devlet, Osmanlı Devleti'nde Aşiret Mektebi*, İstanbul: Aram Yayınları.
- ARIKOĞLU, D. (1961), *Hâtıralarım*, Ankara: Tan Yayınları
- ATATÜRK, M. K. (2008), *Nutuk*, İstanbul: Bizbize Yayınları.
- BELEN, F. (1983), *Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara: T.C. Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yay.
- BEŞİKÇİ, İ. (1969). *Doğu'da Değişim ve Yapısal Sorunlar (Göçebe Alikan Aşireti)*, Ankara: Doğan Kitapevi.
- BOZYİĞİT, A. E. (1990) "Halk Şiirimizde Kozanoğulları Olayı", 1. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu 21-23 Kasım-1990 Adana Bildiriler, Ankara: Arif Ofset Matbaası.
- CEVDET PAŞA (1986), *Tezahir*, Türk Tarih Kurumu, 3. Cilt, s.128
- ÇAMURDAN, A. C. (1969),; *Kurtuluş Savaşı'nda Doğu Kilikya Olayları*, Adana
- ÇELİK, K. (1999), *Millî Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918 - 1922)* Ankara: TTK Basımevi.
- ÇETİNER, S. (2003), *Sorunlarıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu Gerçeği*, Ankara: TSK Mehmetçik Yayını.
- DEMİR, N. (2011), *XX. Yüzyılın Başlarında Doğu Çukurova'da Fırtınalı Hayat ve Fettahoğulları*, Journal of World of Turks, Vol: 3, No: 1.
- DALKIR, Recep (1961), *Millî Mücadelede Çukurova*, İstanbul: Nadir Kitap.
- EYCİL, A. (2005), "Maraş Savunması", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 61, C. XXI.
- ENER, K. (1970), *Çukurova Kurtuluş Savaşı'nda Adana Cephesi* Ankara: San Matbaası.
- GENELKURMAY BAŞKANLIĞI (2009), *Türk İstiklal Harbi*, C. IV, Güney Cephesi, Ankara.
- GENEL KURMAY ATEŞE BAŞKANLIĞI Arşivi; Kol: İSH, Kutu: 823, Gön: 65, Belge: 65-2

- GÖKHAN, İ. & BAL, E., K. (2013), Osmanlı Dönemi Maraşın İdari Tarihinde Dulkadirli ve Bayezidli İdareciler, (1700-1850), İstanbul: Çalış Ofset Matbaacılık.
- GÜL, A. R. (2004), 1909 Adana Olayları ve Bahçe'de Kurtuluş Mücadelesi, Mersin: Koliden Matbaacılık.
- HATİPOĞLU, S. (1999), *Orta Toros Geçitlerinde Türk-Fransız Mücadelesi*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- HECKMANN, L. Y. (2006), *Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri*, (Çev: Gülhen Erkaya), İstanbul: İletişim Yayınları.
- IZADY, R. M. (2007), *Bir El Kitabı, Kürtler*, Çev.: Cemal Atıla, İstanbul: Doz Yayınları.
- ÖZER, A. (2003), *Doğu'da Aşiret Düzeni ve Brukanlar*, İstanbul: Elips Kitap.
- SÖYLEMEZ, F. (2007), *Osmanlı Devletinde Aşiret Yönetimi: Rişvan Aşireti Örneği*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- TEKİN, F. (2005), *Hakkâri Örneğinde Aşiret, Cemaat ve Akrabalık Örüntülerinin Modernleşme ve Kırsal Çözülme Sürecindeki Siyasal ve Toplumsal Sonuçları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- TERZI, M. A. (2010), *Gavurdağının Bulanık Tarihindeki Sir Perdesi*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yay.
- TÜRKAY, C. (2001), *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İstanbul: İşaret Yayınları.
- TÜRKDOĞAN, O. (1987), *Doğu Anadolu'nun Sosyal Yapısı*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- TÜRKDOĞAN, O. (1998), *Güneydoğu Kimliği (Aşiret-Kültür ve İnsan)*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- TÜRKER, Z. (1987) *Düziçi-Haruniye'nin Kurtuluşu*, İstanbul.
- VÉOU, P. (1937), *La Passion de la Cilicie 1919-1922*, Librairie Orientaliste Paul Geuthner, Paris.
- URL1. <http://baybul.com/ansiklopedik-bilgiler/75199-asiret.html>, (Erişim Tarihi: 23.03.2017)
- URL2. <http://www.haymanagazetesi.org> (Erişim Tarihi: 23.03.2017)